

1917

1941

ЧАС ТРЫВОГ І ВЫПРАБАВАННЯЎ

Восень 1917 г. прынесла на Петрыкаўшчыну шмат размоў і меркаванняў адносна палітычнай улады. У валасных цэнтрах па-ранейшаму функцыянавалі земскія ўправы, якія ажыццяўлялі ўладу на месцах. Яны праводзілі сходы галосных, дзе вырашаліся пытанні гаспадарчага жыцця, выконвалі ўказанні вышэйшых органаў улады. Кайзераўскія генералы не гублялі мары выйграць безнадзейную вайну, канца якой не было відаць. Перагаворы ў Брэсце паміж Германіяй і савецкай Расіяй па заключэнню мірнага дагавора былі сарваны, германскія войскі 18 лютага 1918 г. пачалі наступленне. Маладая Чырвоная Армія не змагла стрымаць ворага, немцы прасоўваліся ўглыб Беларусі шпаркімі тэмпамі. Ім супрацьстаяла 2-я армія, але сілы былі няроўныя, і да канца лютага Петрыкаўшчына была акупіравана нямецкімі войскамі. Яна ўвайшла ў склад «Украінскай дзяржавы» гетмана Скаранадскага. На акупіраванай тэрыторыі немцы захавалі дзейнасць валасных земстваў, якім дазвалялася вырашаць пытанні ўнутранага жыцця насельніцтва: грамадскага парадку, гаспадарчай дзейнасці, адукацыі, аховы здароўя. Немцы і гайдамакі ўвялі на захопленай тэрыторыі жорсткі акупацыйны рэжым. Увечары забаранялася выходзіць з хат, паўсюдна рэквізавалася жывёла — каровы, коні, выпрабаліся з засекаў збожжа, бульба.

У лістападзе 1918 г. у Германіі ўспыхнула рэвалюцыя. 13 лістапада Савецкі ўрад ануляваў Брэсцкі дагавор,

германскія войскі пачалі пакідаць тэрыторыю Беларусі. 3-й брыгадзе са 151-м і 153-м палкамі 17-й стралковай дывізіі было загадана выйсці на рубж Магілёў — Жлобін — Бабруйск і р. Бярэзіна. Чыгунка Рэчыца — Лунінец знаходзілася пад кантролем немцаў, дэмаркацыйная лінія прайшла ў 10 вярстах ад чыгункі.

Да сярэдзіны снежня была вызвалена значная частка Беларусі. На перагаворах у Гомелі, якія вёў Д. З. Мануільскі, было дамоўлена, што 17 снежня 1918 г. нашы войскі зоймуць лінію Калінкавічы — Мазыр — Лунінец, немцы застаюцца тут да таго часу, пакуль не з'явіцца для іх магчымасць выехаць. Але пад нажымам Петлюры немцы сарвалі гэтую дамоўленасць. Камандаванню 17-й дывізіі 9 студзеня быў адданы загад выйсці на рубж Пінск — Лунінец — Мазыр — Рэчыца. У сярэдзіне студзеня 1919 г. Петрыкаўшчына поўнасьцю была вызвалена ад нямецкіх захопнікаў.

Насіллю з боку акупантаў насельніцтва супрацьпаставіла ўзброеную барацьбу. У большасці выпадкаў гэта былі стыхійныя выступленні сялян, часта слаба ўзброеных. Выступленні сялян супраць немцаў і гайдамакаў адзначаліся ў м. Канаткевічы, у в. Пціч і Камаровічы. У мястэчку Канаткевічы партызаны пад кіраўніцтвам Іоны Кузьміча задоўга да выгнання з рэспублікі нямецка-гетманскіх войск вызвалілі мястэчка ад ворага і ўстанавілі ў воласці савецкую ўладу.

27 жніўня 1918 г. Савецкі ўрад падпісаў з Германіяй дадатковы дагавор, паводле якога яна згадзілася вывесці войскі з тэрыторыі Беларусі на ўсход ад р. Бярэзіны. 13 лістапада ВЦВК РСФСР ануляваў Брэсцкі мірны дагавор, і Чырвоная Армія перайшла ў наступленне. 2 снежня 1918 г. часці 151-га палка пачалі наступленне ў бок м. Капаткевічы.

Адразу пасля выгнання немцаў і гайдамакаў у валасных цэнтрах былі створаны часовыя органы савецкай улады — валасныя рэвалюцыйныя камітэты. У Лучыцах валрэўком узначаліў Анікей Папук, у Грабаве — Максім Кебец, у Ляскавічах — Сцяпан Бамбіза, у Камаровічах — Лазар Назараў (яго намеснік Антон Баранаў адказаўся выконваць свае абавязкі і замест яго быў выбраны Шмуіл Ліўшы).

Члены рэўкома выезджалі ў вёскі, збіралі сходы сялян, на якіх выбіраліся саветы сялянскіх дэпутатаў. Рэўкомы вялі падрыхтоўку да зямельнай рэформы, канфіскавалі памешчыцкія маёнткі, бралі на ўлік іх маёмасць. Каб пазбегнуць яе раскідання, у былыя маёнткі прызначаліся ўпаўнаважаныя і вортаўнікі. Аднак яны часта не спраўляліся са сваімі задачамі. Маёнтак Гераніма Кеневіча ў Дарашэвічах разрабавалі сяляне. Барыс Папук з в. Галубіца прывёз з маёнтка вялікае трумо. Яно не праходзіла ў дзверы, давялося паставіць люстру ў хлёў, дзе знаходзіўся бык. Той, убачыўшы сваё аллоштрананне, кінуўся на трумо і разбіў яго...

Рэгулярныя часці не заўсёды лічыліся з інтарэсамі сялян, без дазволу і ведама валасных рэўкомаў забіралі хлеб і фураж. Больш забяспечаныя маёнткі, напрыклад у Камаровічах, якія мелі харчовыя запасы, адпускалі іх па ўмераных цэнах бяднейшаму насельніцтву, сіротам, удовам, інвалідам, сем'ям палонных і чырвонаармейцаў.

Праводзілася нацыяналізацыя прадпрыемстваў — бровараў, дрэвапрацоўчых заводаў, млыноў. Нацыяналізаваўшы паравыя млыны, які належалі мясцоваму жыхару Шчурьку, Капаткевіцкі рэўком знізіў натуроплату за памол зерня. Растаўшчыкі і больш заможныя сяляне плацілі рэўкомам так званую кантрыбуцыю — грошы, якія ішлі на аплату працы яго членаў, ахову здароўя, утрыманне школ. Рэўкомы размяшчаліся ў канфіскаваных, лепшых будынках, яны кіравалі ўсімі без выключэння сферамі жыцця на вёсцы.

Нягледзячы на цяжкае эканамічнае становішча, недахоп хлеба, сяляне Петрыкаўшчыны са спачунаннем адносяліся да харчовых праблем у гарадах Беларусі і Расіі. Насельніцтва Лучыцкай воласці правяло збор хлеба для рабочых Піцера і Масквы. З Капаткевіцкай воласці харчовая дапамога па рацэ Пціч і Прыпяць была адпраўлена ў Мазыр.

Дзеяннямі рэўкомаў былі не задаволены заможныя сяляне, яны вялі агітацыйную работу сярод насельніцтва з мэтай узяць яго на барацьбу супраць савецкай улады. Гэтаму садзейнічала неспакойная абстаноўка на фронце, наступленне польскіх войскаў. У сакавіку 1919 г. удалося ўзняць сялян і накіраваць іх супраць рэўкомаў у Капаткевічах і Лучыцах. У Капаткевічах яны захапілі будынак рэўкома і арыштавалі старшыню І. С. Кузьміча, членаў рэўкома К. Красоўскага і А. Пундзіка. У Лучыцкай воласці азьярэлы натоўп забіў старшыню рэўкома А. Г. Нашука. Аднак выступленне не атрымала падтрымкі сярод большай часткі насельніцтва, з дапамогай часцей Чырвонай Арміі яно было падаўлена, арганізатары арыштаваны і аддадзены пад суд ваеннага трыбунала.

У складаных умовах праходзіла пасяўная кампанія 1919 г. Не хапала насення, не ўсе беззямельныя і малазямельныя свечасова атрымалі зямлю. У Камаровічах толькі 6 ліпеня на ва-

ласным з'ездзе сельскіх саветаў была прынята пастанова аб раздачы ворыўных і сенакосных угоддзяў у маёнтках Камаровічы, Філіпавічы, Гарадзяцічы.

Рэўкомы многае зрабілі для арганізацыі школ, бясплатнага харчавання ў іх. Улічваючы вострую патрэбу ў педагогічных кадрах, Петрыкаўскі валвыканком хадайнічаў перад Мазырскім павятовым аддзелам адукацыі аб адкрыцці ў мястэчку педагогічных курсаў.

* * *

У лютым 1919 г. Беларусь зноў стала арэнай ваенных дзеянняў. Каля адзінаццаці польскіх дывізіяў распачалі наступленне дзвюма групамі на тэрыторыю рэспублікі. У канцы ліпеня яны прарвалі фронт і наблізіліся да Мінска, 8 жніўня авалодалі горадам. 28 жніўня часці Чырвонай Арміі спыніліся на рубяжы Старушкі — Брынеў — Хлупін, аднак стрымаць націск польскіх войскаў не ўдалося. 12 верасня

Камандны і палітычны склад 64-га стралковага палка ў Аляксандраўскіх казармах у Маскве перад адпраўкай на Заходні фронт восенню 1918 г. Сярод камандзіраў і камісараў многія з тых, хто вызначыліся ў баях супраць польскіх акупацнтаў на Петрыкаўшчыне: камандзір палка А. М. Новікаў, камісар У. А. Сулацкі, камандзіры рот У. М. Хоцінскі, П. А. Баранаў, І. В. Талбузін, І. К. Часнакоў, памочнік камандзіра палка А. П. Крумін, камандзіры батальёнаў І. С. Ляпанаў, П. П. Засецкі, К. А. Лаўдэнбах

чырвонаармейскія часці знаходзіліся на ўсходніх межах Петрыкаўшчыны, перайшоўшы ў контрнаступленне, занялі вёскі Валосавічы, Колкі, Сякерычы. Гэта быў поспех мясцовага значэння. Невялікі атрад чырвонаармейцаў у Хвойні выступіў супраць ворага. Бой быў няроўным, загінула 7 нашых байцоў. Іх пахавалі ў в. Кашэвічы. У гонар іх адна з вуліц вёскі названа вуліцай 7-і бальшавікоў.

Па-рознаму сустракалі палякаў петрыкаўчане. У Грабаўскай воласці, напрыклад, на іх ускладалі вялікія надзеі, спадзяючыся, што акупацыйныя ўлады дапамогуць атрымаць соль, мануфактуру і іншыя неабходныя тавары. Асноўная ж маса насельніцтва Петрыкаўшчыны была настроена да акупацнтаў варожа.

На захопленай тэрыторыі польскія інтэрвенты ўстанавілі жорсткі акупацыйны рэжым. У Капаткевічах у першы

ж дзень яны расстралялі старшыню мясцовага валрэўкома Ваяводу і двух маракоў-балтыйцаў — Аркадзя Лазарчыка і Адама Цылько. Чырвонаармейцу Л. Оркіну азварэлыя пілсудчыкі заганылі іголки пад пазногці, ламалі ў дзвярах пальцы, пакуль не замучылі. Дорага абышлося панскае трумо Барысу Пашуку з Галубіцы. Палякі шомпаламі скрывавілі яму спіну, чалавек ледзь застаўся жывым. У в. Ванюжычы жаўнеры загадалі за кароткі тэрмін сабраць 700 пудоў аўса, потым — яшчэ 900. Схапілі Фёдара Кудраўца, а таксама старшыню вясковага камітэта беднаты Дзям'яна Кудраўца, клалі паміж пальцаў пяньку, змочаную ў газе, і падпальвалі. За час акупацыі яны расстралялі ў вёсцы сем чалавек.

Палякі гвалтавалі жанчын, адбіралі ў сялян хлеб, бульбу, адзенне, сена, калёсы, грошы, рэквізавалі коней, ка-

роў, свіней, авечак, курэй. У в. Клясаў нарабавалі 130 пудоў жыта, 250 пудоў бульбы, 300 пудоў сена, 15 пудоў сала, 5 пудоў масла, вывелі з сялянскіх двароў на свае патрэбы 2 коней, 20 кароў, 10 авечак. У заможнага жыхара в. Нава-сёлкі Стэфана Дубіны адабралі 2 коней, паўтары тысячы рублёў золатам. Усе страты жыхароў гэтай вёскі склалі каля 8 тысяч залатых рублёў.

Не спраўдзіліся надзеі сялян Грабаўскай воласці атрымаць ад палякаў тавары і прадукты. Па сцверджанні старшыні Грабаўскага рэўкома М. А. Гуткоўскага 16 жніўня 1920 г., «пацярпелі ў надзвычайнай меры гаспадаркі ўсяго насельніцтва. Расстраляны як праціўнік польскай улады селянін Барата, арыштаваны камуністы Макаравец, Тур і Уцэхойскі, школьны работнік Прышчэпчык памёр у турме...» Старшыня Лучыцкага рэўкома М. І. Маставы пасля вызвалення ад палякаў адзначаў, што страты ад грабязжу каласальныя, вызначыць іх цяжка.

У час польскай акупацыі спалены 22 сялянскія двары ў Багрымавічах, 17 гаспадарак — у Рубчы, лесанільны завод у Капаткевіцкай воласці. Жаўнеры разбурылі лесанільны завод і фанерную фабрыку ў Капцэвічах, паравы млын у Брынёве, бровар у Лучыцкай воласці. У дакладзе Мазырскага павятовага аддзела сацыяльнага забеспячэння ў ліпені 1920 г. адзначалася: «Няма амаль чалавека, які не панёс бы страт ад палякаў... Што тычыцца вёскі, то там не пацярпеўшых таксама няма: дзікі разгул польскай шляхты на шляху адступлення ўсё знішчаў, разбураў ушчэнт...»

Расла незадаволенасць польскай уладай сярод мясцовага насельніцтва. З першых дзён акупацыі народ узнімаўся на барацьбу з ворагам. Газета «Звязда» 19 кастрычніка 1919 г. паведамляла, што на р. Пціч у кожнай вёсцы ёсць партызанскі атрад. У Колках не даваў спакою ворагам атрад Рыгора Грушко. У ваколіцах Петрыкава паспяхова дзейнічаў партызанскі атрад 70-гадовага Васіля

Ісакавіча Талаша, у якім налічвалася каля 300 чалавек. Партызаны В. І. Талаша нападлі на палякаў, вялі разведку аб размяшчэнні польскіх падраздзяленняў, усю інфармацыю перадавалі камандаванню Чырвонай Арміі. У Петрыкаве працавалі падпольныя групы Лаўрэна Злотнікава і Стэфана Міцкевіча, Пятра Шпака, Фамы Серапіна. У лодцы з двайным дном падпольшчыкі пад відам гандляроў журавінамі дастаўлялі ў Пінск з Мазыра нелегальную літаратуру. Сувязь з Петрыкаўскай падпольнай арганізацыяй падтрымліваў з Мазыра М. Андрэў.

У маёнтках Дарашэвічы і Брынёў на сродкі насельніцтва існавалі школы, дзе навучанне вялося на рускай мове. У архіве захавалася ведамасць на выдачу зароботнай платы настаўнікам Ляскавіцкай воласці. Настаўнікі Ляскавіцкай школы В. Бамбіза, Дарашэвіцкай К. Пырх, Галубіцкай К. Сяўрук атрымалі па 3652 рублі, Вышалаўскай П. Яцкевіч, Турокскай М. Сінкевіч — 3412, Бакланскай М. Літвіновіч, Брынёўскай А. Куцях, Капцэвіцкай І. Атливанаў, школы пры фанернай фабрыцы Э. Шпілеўскага — 1992 рублі. У некаторых вёсках адкрываліся польскія школы, якія фінансавалі акупацыйныя ўлады. Акупанты назаўсёды збіраліся панаваць на захопленай тэрыторыі. Аднак нядоўга глуміліся польскія заваёўнікі. 4—7 ліпеня 1920 г. войскі Заходняга фронту перайшлі ў наступленне і нанеслі моцныя ўдары па

К. К. Красоўскі

П. Р. Пашук

ворагу. Наступленне чырвонаармейцаў падтрымлівалі маракі Дняпроўскай флатыліі. 11 ліпеня Петрыкаў быў вызвалены ад палякаў. У апэратыўнай зводцы Заходняга фронту 12 ліпеня 1920 г. паведамлялася: «У Мазырскім раёне нашы часткі ў выніку цяжкага бою фарсіравалі р. Пціч і занялі м. Капаткевічы і ст. Пціч. Наступленне працягваецца...»

* * *

У першыя дні пасля вызвалення ў валасных цэнтрах ствараліся рэвалюцыйныя камітэты, якія прыступалі да выканання функцый органаў дзяржаўнай улады. У Петрыкаве валасны рэўком распараджэннем ваеннага камісара 510-га стралковага палка (старшыня Лаўрэнцій Мацкевіч, члены П. І. Лапета, Д. І. Кебец) быў створаны 12 ліпеня 1920 г. Тады ж ваенны камісар 170-й брыгады 57-й стралковай дывізіі аддаў распараджэнне аб арганізацыі валаснога рэўкома ў м. Капаткевічы (старшыня Ф. Р. Арыновіч, члены

П. П. Кресоўскі, Ц. С. Пігулеўскі, С. Б. Расоўскі). У в. Ляскавічы валасны рэўком (старшыня С. І. Туравец, члены Н. Ф. Бамбіза, С. Л. Бамбіза, Л. І. Буднік, З. А. Літаш) створаны 17 ліпеня. Камісар 510-га палка 31 ліпеня 1920 г. аднавіў рэўком у в. Грабаў (старшыня М. А. Гуткоўскі, члены С. К. Дзягцяр, М. Ц. Кебец, Кот, Т. Н. Навічэнка).

У Камаровіцкай воласці былы старшыня рэўкома Л. С. Назараў правёў у вёска сходы сялян. Былі выбраны сельскія саветы, яны дэлегавалі на валасны з'езд 18 ліпеня 1920 г. сваіх прадстаўнікоў. З'езд абраў старшынёй рэўкома Л. С. Назарава, членамі Р. К. Гайдукевіча, А. М. Ермалінскага. Ініцыятарам стварэння Лучыцкага валрэўкома стаў Павел Мінчук. З'езд дэлегатаў сельскіх саветаў воласці адбыўся 18 ліпеня 1920 г., на ім старшынёй рэўкома быў выбраны Р. А. Ходзька, якога праз некалькі дзён змяніў М. І. Маставы, членамі рэўкома — С. П. Лабовіч, А. Ф. Есьмановіч, А. Содзель.

Пры валасных рэўкомах ствараліся аддзелы, якія па колькасці і па структуры былі неаднолькавыя. Пры Петрыкаўскім валрэўкоме мелася шэсць аддзелаў: кіравання, зямельны, васінны, народнай адукацыі, харчавання і міліцыі. У складзе трох рэўкомаў знаходзілася па чатыры аддзелы: Грабаўскага і Камаровіцкага — кіравання, зямельны, харчавання і працы, Лучыцкага — кіравання, зямельны, народнай адукацыі і працы.

Рэўкомы арганізавалі ў вёсках сельскія саветы, нацыяналізавалі панскія маёнткі, прадпрыемствы, угоддзі і лясы, вялі ўлік прапаздольнага насельніцтва, а таксама жывёлы, інвентару, дапамагалі сем'ям чырвонаармейцаў і бяднейшым сялянам, кантралявалі выкананне працоўнай і гужавой павіннасці, размяркоўвалі заданні па развёрстцы, забяспечвалі парадак. У маёнтках ствараліся батрацкія камітэты, якія бралі на ўлік панскую маёмасць, арганізавалі збор ураджаю. На іх базе з'явіліся першыя саўгасы. Найбольш высокі ўраджай у першы пасля вызвалення год быў атрыманы ў маёнтках Канстанцінава і Чалюшчавічы Капаткевіцкай воласці, дзе было сабрана адпаведна 254,5 і 131 капы жыта, 6 і 41 — ячменю, 8,5 і 50 коп аўса. Добры ўраджай сабралі і ў маёнтку Дуброва Лучыцкай воласці — 140 коп жыта, 66 — ячменю, 39,5 коп аўса [1 капа — 60 снапоў].

Наладжвалася работа бровараў у народных маёнтках Дуброва, Лучыцы, Канстанцінава, Чалюшчавічы, Дарашэвічы і інш. Былі пушчаны ў работу паравыя млыны ў маёнтках Канстанцінава Капаткевіцкай і Філіпавічы Камаровіцкай воласці. У Філіпавічах працавала таксама лесапілка, у маёнтку Гарынава Ляскавіцкай воласці — фанерны завод. Ішла падрыхтоўка да пуску дрэвапрацоўчых прадпрыемстваў у Петрыкаве, Філіпавічах, на ст. Капшэвічы і Пціч.

Праводзілася работа па рамонтнаму дарог і аднаўленню мастоў. Разбураныя масты будавалі сапёрныя падраздзяленні чырвонаармейцаў. Валасныя рэўкомы па патрабаванню камандзіраў накіроўвалі на дапамогу ім неабходную колькасць людзей і падвод.

Цяжкім ярмом для насельніцтва валасцей была харчовая развёрстка. Для таго каб палепшыць харчаванне Чырвонай Арміі, гарадоў і прамысловых цэнтраў, у Мазырскім павеце з 24 жніўня да 1 верасня 1920 г. праводзіўся «ты-

дзень харчавання». Сялянам Грабаўскай воласці прадпісвалася здаць на ссыпныя пункты на ст. Капшэвічы і Пціч 200 пудоў жыта, Петрыкаўскай — 500 пудоў, Лучыцкай і Ляскавіцкай — па 1000 пудоў, Камаровіцкай і Капатке-

І. І. Лапета

А. В. Палупанаў

віцкай — па 1500 пудоў. У загадзе павятовай харчовай камісіі адзначалася, што «грамадзяне, якія будуць супрацьдзейнічаць правядзенню «харчовага тыдня», будуць арыштаваны, маёмасць іх канфіскавана». У верасні 1920 г. да кожнай воласці было даведзена цвёрдае заданне на пастаўку па развёрстцы жывёлы.

5 верасня 1920 г. Мазырскі павятовы ваенны камісар і начальнік мабілізацыйнага аддзела выдалі загад аб прызыве на тэрміновую ваенную службу грамадзян 1889—1900 гадоў нараджэння. Устанаўліваліся апошнія дні яўкі на зборны пункт Мазырскага павятовага ваенкамата прызыўнікоў: Капаткевіцкай і Лучыцкай валасцей — 10 верасня, Камаровіцкай, Петрыкаўскай і Ляскавіцкай — 12, Грабаўскай воласці — 14 верасня. «Грамадзяне, якія не з'явіліся ў вызначаны тэрмін, — гаварылася

ў загадзе, — будуць лічыцца дэзерцірамі і аддадзены пад суд Рэўтрыбунала, маёмасць іх канфіскавана». Нягледзячы на строгае папярэджанне, тых, хто не хацеў служыць у Чырвонай Арміі, было многа. Гэтаму спрыяла тое, што з захаду набліжалася новая небяспека. З боку Пінска рухаліся атрады Станіслава Булак-Балаховіча, які ставіў мэту абараніць насельніцтва Беларусі ад дамаганняў Польшчы і Расіі, падняць сялянскі мяцеж на ўсёй Беларусі. 8 лістапада 1920 г. яны захапілі Петрыкаў, праз тры дні — усю тэрыторыю раёна. Валасныя рэўкомы, паштовыя аддзяленні спешна эвакуіраваліся. У Петрыкаве балахоўцы разграмілі будынак рэўкома, разрабавалі і спалілі магазіны, стварылі камітэт мясцовага самакіравання, забілі каля 50 чалавек. У вёсках нярэдкамі былі выпадкі рабавання сялян.

16—20 лістапада 1920 г. часці 16-й арміі Заходняга фронту разграмілі атрады Булак-Балаховіча, рэшткі якіх рассяліся па лясах. У канцы лістапада 1920 г. усе валасныя рэўкомы Петрыкаўшчыны аднавілі сваю работу. Агенты чырвонаармейскіх часцей праводзілі рэквізіцыю прадуктаў харчавання і фуражу ў насельніцтва, не лічачыся з яго патрэбамі, многія сяляне былі кроўна пакрыўджаны сваёй уладай, на якую ўскладвалі такія вялікія надзеі...

А. В. Солахаў

ІЗ ПРОТОКОЛА ЗАСЕДАНИЯ ЛЯСКОВИЧСКОГО ВОЛОСТНОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО КОМИТЕТА

1 февраля 1919 г.

Об удовлетворении хлебом из имени Судибор населения волости, крайне нуждающегося в хлебе...

Слушали доклад члена комитета Савошко о том, что при проверке имущества, взятого на учет в им. Судибор, им обнаружена молотыба (зерна), взятого на учет в им. Судибор представителем продовольственного отдела Мозырского уездного революционного комитета Мозолевским, из какового должна половина пойти для удовлетворения продовольствием населения м. Петрикова, а вторая половина — на прокормление советских войск, как это заявил ему Савошко, представитель продовольственного отдела Мозолевский. Для прокормления же населения волости из этого хлеба ничего не оставляется, тогда как масса населения волости крайне нуждается в хлебе: в д. Дорошевичи имеется 12 семейств с 63 душами населения без одного фунта хлеба, 25 семейств со 144 душами населения имеют только 43 пуда хлеба. Семейств же, у которых хватит хлеба до нового, имеется в деревне не более 3, у которых были бы остатки от годового потребления в дер. Дорошевичи семейств не имеется. В Дорошевичах имеется много семейств, у которых хватит хлеба не более чем на два месяца. В д. Баклань имеется на 208 душ всего насе-

лення толькі 69 пудоў ржы, 2 пуда ячменя, 51 пуд грэчыхі і 303 пуда картофеля, як это видно из сведеній, представленных сельским комитетом. В других деревнях население терпит не меньшую нужду в хлебе.

Постановили: просить продовольственный отдел, если не может быть оставлен весь хлеб для прокормления населения волости из им. Судибор, которого имеется 1500 пудов, хоть половину такового, дабы населению волости не пришлось умирать от голода...

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 103, оп. 1, л. 2, лл. 66—68.

Чырванела зорка над краем

1918 год пачынаўся цяжка і трывожна для савецкай краіны. Перамір'е з Германіяй у лютым было парушана, пачалося наступленне нямецкіх войск на Беларусь. У зводцы з тэатра баявых дзеянняў Наркамата па ваенных справах 27 лютага паведамлялася: «24 лютага ішлі баі з германа-ўкраінскімі бандамі ў раёне Калінкавіч. Савецкія войскі выбілі непрыяцеля з Калінкавіч, але ўвечары зноў адступілі. Чырвоная Армія расце, узбройваюцца сяляне»¹...

З успамінаў І. Д. Лапета. «Немцы з'явіліся ў Петрыкаве ў канцы 1918 г. Разам з нямецкімі часцямі ваявалі ўкраінскія банды, якія стваралі свае «варты». Насельніцтва Петрыкава і воласці сустрэлі чужаземцаў варожа, асабліва франтавікі, якія вярнуліся з вайны. Хоць усе тры царквы, пяць сінагог і касцёл у Петрыкаве не былі зачынены, немцы і гайдамакі ўсяляк прыскакалі гараджан, рабавалі, гвалтавалі. Звычайнай з'явай стала біццё непакорных розгамі і шампаламі. Многія мясцовыя палякі, хоць і не адкрыта, дапамагалі акупантам, ліквідавалі органы савецкай улады, выдавалі актывістаў.

Варожасць мясцовага насельніцтва да акупантаў усё ўзрастала. Франтавікі пачалі арганізоўвацца да барацьбы. Найбольш актыўна выступалі і дзейнічалі Сямён Шпак, адзін з арганізатараў падпольнай групы, браты Пятро і Іван Лапета — кіраўнік баявога атрада, Іван Рудзько — будучы генерал Чырвонай Арміі, Дзмітрый Туравец, Фама Каленік, Якаў Яшчукоўскі, Тра-

фім Каленік, Фядос Семечка. Рапуча і непрымірыма да ворагаў была настроена і моладзь. У маладзёжную арганізацыю — аснову будучай камсамольскай — уваходзілі Дзмітрый Лапета, Афанасій Шпак, Пятро Жарабцоў, Парфірый Занкевіч, Яфім Андрук, Пётр Кебец, Аляксандр Мейлах, Георгій Братко, Іван Дамброў. Устанаўлівалася сувязь з Мазыром, Туравам і Жыткавічамі, падпольшчыкі збіралі зброю і рыхтавалі партызанскі атрад. Зброю дастаўлялі ў Петрыкаў у лодках з двайным дном. У Капаткевічы зброю дастаўляў Іона Кузьміч... Петрыкаўскія партызаны нападлі на ворага не толькі каля мястэчка, але дапамагалі і Тураўскім патрыётам, калі там успыхнула паўстанне. Потым многія з іх пайшлі дабравольцамі ў 2-і Палескі Камуністычны полк, змагаліся каля Турава, Лунінца, Пінска»...

У снежні 1918 г. немцы пакідалі Палессе. Каб захаваць ваенную і дзяржаўную маёмасць, у Капаткевічах была створана каменданцкая каманда, у якую ўвайшлі мясцовыя жыхары — Міхаіл Губар з Грабава, Фядос Глушко з Бабуніч, Сяргей Дзянега з Залесся, Ілья Дубік з Аголіч, Раман і Кірыл Панцюкі, Емяльян Мазуркевіч, Антон Шляга, Міхаіл Туравец і многія іншыя. Каменданцкая каманда была баявой адзінкай Капаткевіцкага рэўкома, які быў створаны адразу пасля адыходу кайзераўскіх акупантаў. Рэўком быў створаны і на Капцэвіцкай фанернай фабрыцы братоў Кеневічаў. Прадстаўнікі яго Яўген Эртман і Вячаслаў Жаўняровіч атрымалі ад камандавання 2-га паўстанцкага палка 20 вінтовак і

¹ РДВА, ф. 1, воп. 1, с. 50, л. 109.

ўзброілі членаў рэўкома і каменданцкую каманду. Асаблівай актыўнасцю вызначаліся ў 1918—1919 гг. старшыня і сакратар камітэта беднаты в. Бабунічы Ф. Панцок і М. Некрашэвіч, старшыня і сакратар сельскага камітэта в. Аголічы Максім і Іван Строкачы, старшыня сельскага камітэта в. Слабодка М. Кандрашонак, старшыня і сакратар камітэта рабочых Калпэвіцкай фанернай фабрыкі К. Валункоў і В. Федаровіч. 16 лютага 1919 г. яны былі залічаны ў 8-ю роту 2-га Палескага паўстанцкага палка.

Закрануў Петрыкаўшчыну і стракапытаўскі мяцеж. Супраць мяцежнікаў, якія імкнуліся прарвацца на злучэнне з белапалякамі ў бок Калінкавіч і да-

Ц. І. Сарочык, старшыня Камаровіцкага савета рабочых і сялянскіх дэпутатаў на пачатку 20-х гадоў. Загінуў ад рук бандытаў у 1924 г.

лей Петрыкава — Лунінца, былі кінуты значныя сілы Чырвонай Арміі. Іх стрымлівалі часці 1-й брыгады 17-й дывізіі. Камандзір 2-га батальёна Засецкі з штабам знаходзіўся на ст. Муляраўка, затым перабраўся ў Навасёлкі. Батальён ахоўваў Навасёлкаўскі стратэгічны мост праз Прыпяць. Мост даўжынёй 1 вярста 33 сажні (1,8 км) і шырынёй 12,8 м быў пабудаваны ў 1915 г. Ён меў разводную частку і перадмаставое ўмацаванне для яго абароны: 5 кулямётных пляцовак, 5 радоў дратавай агароджы даўжынёй 2800 крокаў, 20 рагатак. Другі мост даўжынёй паўвярсты быў пабудаваны каля в. Вялаўск.

3 красавіка ў Капаткевічы прыбыла 2-я рота ў складзе каля 130 чалавек, з іх 10 камуністаў — для «падаўлення паўстання». Паступілі звесткі, што ў пяці кіламетрах ад Капаткевіч знаходзіцца атрад паўстаўшых. У «Журнале баявых данясенняў 64-га палка» ёсць запіс: «2 кулямёты і каманду ў 23 чалавекі накіраваць на ст. Пціч на ўціхамірванне паўстаўшых сялян м. Капаткевічы...»¹. Хутчэй за ўсё, гэта была адна з груп стракапытаўцаў, якая хацела прарвацца ў Польшчу. У журнале адзначана, што каля Капаткевіч затрымана некалькі чалавек з 67-га (мяцежнага) палка...

16 красавіка 1919 г. начальнік 8-й стралковай дывізіі загадаў камандзіру інжынернага батальёна Халастову арганізаваць на Прыпяці ваенную флатылію, аб чым паведаміў тэлеграмай камандуючаму беларуска-літоўскай арміяй А. Снесараву. У састаў яе былі намечаны колавыя параходы «Ржышчаў», «Сокал», «Уюн», «Чацвёрты», шэць маторных катэраў і адзінаццаць невялікіх суднаў.

23 мая ў сувязі з актывізацыяй палякаў у вярхоўях Прыпяці і пагрозай іх наступлення на Петрыкаў і Мазыр камандуючы Дняпроўскай флатыліяй А. В. Палупанаў прыняў рашэнне паслаць

¹ РДВА, ф. 3224, воп. 1, с. 60, л. 24.

на Прыпяць бронепараход «Адмірал» (камандзір П. Істрын) для разведкі і аказання падтрымкі часцям першай брыгады. У Петрыкаў прыбылі два параходы і бронепараход «Адмірал», узброеныя дзвюма 76-міліметровымі гарматамі і чатырма кулямётамі з камандай 40 чалавек. На другі дзень бронепараход і другія судны накіраваліся ў распараджэнне камандзіра 64-га стралковага палка на раз'езд Прыпяць. Польскія войскі да гэтага часу занялі Столін, ст. Гарынь. Петрыкаў стаў прыфрантавой зонай. Супраць першай брыгады 8-й стралковай дывізіі ў маі 1919 г. ваявалі 34-ы і 22-і польскія пяхотныя палкі, 250 рускіх афіцэраў белага гвардыі, дружина з мясцовых палякаў, чатыры эскадроны кавалерыі, рачная флатылія з шасці ўзброеных катэраў і пантонаў.

У ліпені абстаноўка на фронце ўскладнілася. Польскія легіянеры пачалі наступленне, занялі Давыд-Гарадок, адрэзалі ад асноўных сіл два нашы катэры і іх базу. 66-ы полк адышоў да Лезніцы, адступіў і 64-ы полк. 11 ліпеня палякі захапілі Тураў, гаспадарылі ў Лунінцы і Давыд-Гарадку. Над Петрыкавам навясла рэальная пагроза. З Кіева ў Петрыкаў прыбыў бронепараход «Даратэя». Па загаду камандуючага флатыліяй А. Палупанавы быў насланы таксама бранякатэр «К. Маркс», які сумесна з ротай 10-га пагранічнага палка стаў на ахову маста ў в. Навасёлкі.

26 ліпеня раніцай пачаліся баі за вызваленне Турава, да вечара старажытны горад быў поўнасю ачышчаны ад захопнікаў. Палякі нанеслі значныя страты ад агню «Апалона» і бранякатэра № 3. У камандаванні з'явілася ўпэўненасць у магчымасці канчатковага выгнання ворага з тэрыторыі рэспублікі, але гэтым планам з-за шэрагу прычын не суджана было ажыццявіцца.

Абарона ўчастка Дарашэвічы — Петрыкаў — Навасёлкі і мост каля Навасёлка была ўскладзена на 8-ю роту 10-га пагранпалка, якой камандаваў Д. Дубенскі. Каля Дарашэвіч 19 ліпеня двойчы

Р. Ю. Каленік

Р. П. Кебец

з'яўлялася варожая разведка. Асноўныя сілы роты знаходзіліся ў Навасёлках. З дапамогай старшыні Петрыкаўскага вальвыканкома Пучынскага чырвонаармейцы сумесна з прадстаўнікамі Беларуска-Літоўскай рэспублікі ўдзельнічалі ў нарыхтоўцы прадуктаў для патрэб арміі. Для ўмацавання атрада рачных караблёў у Петрыкаў прыбыў бронепараход «Ветка» пад камандаваннем латыша А. Я. Зарынка. Са штаба 1-й брыгады 8-й дывізіі, які знаходзіўся ў Петрыкаве, быў аддадзены загад трымаць усе караблі ў раёне Турава, у непасрэднай блізкасці ад непрыяцеля. У гэты час напружаныя баі ішлі за Туравам, каля в. Альшаны і Мочулі. Нашы часці неслі вялікія страты, маральны дух байцоў падаў... У гэтых баях быў сур'ёзна пашкоджаны бронепараход «Трахтаміраў», пабудаваны ў 1912 г. як буксірны калёсны параход. На «Трахтаміраве» з восені 1919 г. служылі ўраджэнцы Петрыкава і в. Навасёлкі Рыгор Кебец, Антон Корж, Рыгор Каленік.

13 жніўня загадам заходняга фронту «старшым марскім начальнікам над усімі параходамі» быў прызначаны марак-балтыец Пётр Пашкін. Штаб 1-й брыгады размясціўся ў Капцэвічах. Па ўсіх напрамках вялася конная разведка. Польская разведка была заўважана за Жыткавічамі. Начальнік коннай разведкі 64-га палка Часнакоў дакладваў, што каля Капаткевіч разагнана шайка бандытаў...

18 жніўня для ўмацавання флатыліі з Мазыра ў Петрыкаў прыбыў параход «Ремесленник», ён замяніў грузаны зернем «Сокал». Рулявым на «Ремесленнике» быў ураджэнец Петрыкава Афанасій Ус.

Баявыя дзеянні перамясціліся на Петрыкаўшчыну. У штаб палка прыйшоў загад камбрыга Шапкіна адбыць на ст. Коржаўка і рухацца ў Петрыкаў, 3-й роце заняць пазіцыі ў в. Дарашэвічы, базіравацца ў панскім двары. Ад ст. Коржаўка правесці тэлефонную сувязь. Не даваць магчымасці ворагу пераправіцца на правы бераг Прыпяці і дапусціць яго рух на Мазыр. Камандантам м. Петрыкаў быў прызначаны Уласаў. Камандзір сапёрнай роты дакладваў, што з дапамогай мясцовага насельніцтва капань акопы па лініі Старушкі — Вял. і Мал. Сялюцічы — Брынёў — Дарашэвічы.

У Петрыкаў на змену «Трахтаміраву» прыйшоў бронепараход «Бужын» з начальнікам флатыліі П. Пашкіным і камісарам А. Кульбергам, які асабліва вызначыўся ў баях на Петрыкаўшчыне восенню 1919 г., быў прадстаўлены да ордэна Чырвонага Сцяга. Разам з камандаваннем стралковага палка абмяркоўваўся план абароны горада. Сілы былі вельмі малыя: лінію абароны ад в. Хлупін каля Турава да в. Навасёлкі займала 4-я рота, у якой налічвалася

88 байцоў і 6 інструктараў, 9 кулямётчыкаў, адзін кулямёт; у в. Дарашэвічы — 3-я рота (92 байцы, 4 інструктары, 15 кулямётчыкаў, кулямёт); у Петрыкаве — штаб палка, сапёрная і каменданцкая каманды. Вельмі мала было боепрыпасаў, штабы рот запоўнены толькі напалову...

У пачатку верасня белапалыкі актывізавалі свае дзеянні. 8 верасня яны атакавалі палкавую школу і прымусілі чырвонаармейцаў адступіць у Петрыкаў, затым, разам з 3-й ротай 64-га палка далей, да Навасёлка. Параходы «Бужын» і «Звязда» абстрэльвалі праціўніка, з нашага боку былі забітыя і параненыя. Памочнік палкавога ад'ютанта Грыгор'еў трапіў у палон, але яму ўдалося збегчы і вярнуцца ў полк з каштоўнымі звесткамі аб ворагу. Легіянеры, не вытрымаўшы артылерыйскага агню параходаў, пакінулі Петрыкаў. Камандзір брыгады ў сваім загадзе патрабаваў утрымліваць горад чаго б гэта ні каштавала — гэтая лінія абароны была асабліва важнай. Начальнік Прыпяцкай флатыліі П. І. Пашкін аб'явіў удзячнасць маракам «Бужына» і «Звязды». На рапарце камандзіра «Бужына» Д. Н. Малафеева ён напісаў: «Ганаруся «Бужынам» пад Петрыкавам. 10.9.1919 г. Пашкін».

Абарона чырвонаармейцаў была ўмацавана Кіеўскім асобным палком чыгуначнай аховы пад камандаваннем А. А. Арлова, добра ўзброеным і паўнакроўным. У ім налічвалася звыш 1000 чалавек, былі гарматы і кулямёты. Легіянеры вымушаны былі адступіць да Брынёва. Яны рабілі вылазкі і рэйды ў савецкі тыл, пераходзілі да партызанскіх метадаў вайны. Атрад байцоў Чырвонай Арміі пад камандаваннем І. І. Варфаламеева разграміў польскі ўланскі полк, у раёне в. Колкі былі знішчаны яго рэшткі. У Конкавічах банда дыверсантаў у колькасці 40 чалавек падпаліла стратэгічны мост праз Прыпяць. Параход «Звязда» быў у тыя дні заменены «Туравам». Настрой маракоў быў бадзёрым і баявым. Былі вы-

Камандуючы Прыпяцкай ваеннай флатыліяй П. І. Пашкін. 1919 г.

Камандуючы Дняпроўскай ваеннай флатыліяй у 1920 г. П. І. Смірнов

браны кантрольна-гаспадарчая і культурна-асветная камісія, якія ўзначалілі ўраджэнцы гэтых месц Н. П. Анішчанка і І. А. Герасіменка. Маракі прынялі рэзалюцыю, у якой гаварылася: «Дайце нам снарады, абмундзіраванне, правізію, і мы будзем стаяць да апошняга. Прымусяце пяхоту зрушыць наперад, і мы будзем прабіваць дарогу да светлай будучыні». Настрой сухапутных чырвонаармейскіх часцей Петрыкаўскага баявога ўчастка быў не такім бадзёрым і ўпэўненым. І. П. Істрын даносіў камандаванню: «Настрой няважны... Байцы распанутыя і босыя, яны часта галодныя, і гэта прымушае іх адступаць... Праносіцца чутка, што ззаду іх вялікія сілы, і адразу пачынаецца адступленне». Начальнік баявога ўчастка камандзір батальёна Храмцоў накіраваўся быццам для агляду пазіцыі і не вярнуўся. Як стала вядома потым, ён перабег да белапалыкаў. Было меркаванне, што сілы легіянераў слабыя, і можна рашучым ударам адкінуць палякаў да Давыд-Гарадка. Але рэальнасць была другой. Часта падраздзяленні Чырвонай Арміі кідаліся наўцёк пры набліжэнні ворага. Нярэдкімі былі выпадкі дэзерцірства, панікі, пераходу ў стан ворага. На фоне агульных няўдач радасным выглядаў поспех 2-й роты 64-га палка, якая заняла в. Людзвіноў і ўстанавіла страчаную сувязь з 65-м палком. Фронт у тыя дні праходзіў па лініі: Вуглы — Ашква — Рудня — М. Нівы — Хвойня (65-ы полк, камандзір Іеўлеў), далей Капаткевічы — Муляраўка — Людзвіноў (66-ы полк, камандзір Лукс).

14 верасня «Тураў» вёў бой з белапалыкамі каля Галубіцы і Дарашэвіч. Дыверсійны атрад ворага імкнецца прарвацца ў аход Петрыкава да Нава-сёлак з мэтай узарваць стратэгічны мост. У гэты дзень каля х. Гараваха загінуў разведчык 4-й роты Леўшын. Варожы атрад абстраляны з парахода «Бужын», аперацыя была сарвана. Было відавочна, што белапалыкі, атрымаўшы звесткі ад Храмцова аб настроі, узбра-

енні, сілах чырвонаармейцаў, будуць імкнуцца захапіць Петрыкаў. Сіл, якія маглі б супрацьстаяць ворагу, не хапала, не было гармат, часта не кожны баец узброены нават вінтоўкай, нярэдка яны выходзілі са строю з-за адсутнасці ружэйнага масла. Патронаў было па 20—30 штук на байца. На дапамогу 64-му палку спяшаўся 397-ы полк, якім камандаваў К. Р. Ляпеха. Па чыгуны і на параходах па Прыпяці роты палка кіраваліся на лінію фронту. А пакуль у белапалыкаў былі яўныя перавагі.

Раніца 17 верасня была туманнай, караблі з Прыпяці не маглі падтрымаць пяхоту. Легіянеры нечакана атакавалі пазіцыі чырвонаармейцаў і вымусілі іх адступіць з Петрыкава да Бяланавіч. Палякі захапілі таксама параход «Струмень». Страга Петрыкава ў другі раз за 10 дзён выклікала вялікую занепакоенасць у камандаванні. Параход «Тураў» быў накіраваны ў разведку ўверх па Прыпяці. Ён падабраў адступіўшых з мястэчка савецкіх і партыйных работнікаў, абстраляў пазіцыі легіянераў, знішчыў агнявыя кропкі і без страт вярнуўся назад. Была сарвана пераправа праціўніка каля Петрыкава. У гэты дзень да чырвонаармейцаў перайшоў польскі салдат Юзэф Шатура, які перадаў важныя звесткі аб сілах і ўзбраенні белапалыкаў. Рабіліся ўсе захады, каб вярнуць Петрыкаў. На фронт прыбылі начальнік флатыліі П. І. Пашкін і камісар флатыліі А. М. Кульберг. Назанашваліся

П. Т. Семечка

С. Р. Грышкоў

сухапутныя сілы, у Бяланавічы прыбыў батальён 397-га палка. Вораг замацоўваўся ў Петрыкаве і спрабаваў захапіць новыя пазіцыі, але беспаспяхова. У 21 гадз. 19 верасня пачалася аперацыя па вызваленню Петрыкава. У раёне ст. Муляраўка арганізавана падманнае наступленне, каб адцягнуць увагу палякаў, асноўны ўдар наносіўся з боку в. Белка. Пяхота падтрымлівалася гарматным агнём з параходаў «Карл Лібкнехт», «Бужын», «Тураў». Аперацыю флатыліі ўзначаліў П. І. Пашкін. Белалапякі не вытрымалі трагнага агню гармат і кулямэтаў і пакінулі свае пазіцыі. З сушы іх атакавалі чырвонаармейцы, з параходаў высаджаны дэсант. Петрыкаў зноў стаў савецкім. Са штаба акупантаў у Капцэвічах на дапамогу палякам спышаліся дзве роты з гарматамі, але было позна.

Шмат бед паспелі нарабіць акупанты ў Петрыкаве за гэтыя дні. Яны расстрэльвалі камуністаў і савецкіх работнікаў. Так, каля сцяны Нікольскай царквы былі расстраляны жыхары Петрыкава, выдазеныя сваячэннікам Кіркевічам, бальшавік П. Т. Семечка, міліцыянер Т. Каленік і 9 партызан з Конкавіч. Да паўсмерці быў збіты А. С. Кебец. Многія былі выратаваны ад гібелі рашучым наступленнем Чырвонай Арміі і ўліліся ў яе рады — П. П. Занкевіч, Я. М. Андрук, П. А. Кебец, А. К. Мейлах, Г. П. Братко, І. Дамброў, Д. Д. Лапета, І. Д. Лапета і іншыя. Разведка ўстанавіла, што ў ваколіцах Петрыкава белалапякаў не відаць, яны не падыходзілі да Прыпяці і ў Вышалаве, Галубіцы, Дарашэвічах — баяліся агню артылерыі з бронепараходаў. Усе караблі 4-й брыгады Прыпяцкай ваеннай флатыліі былі накіраваны ў Гомель, на змену ім прыбыла 2-я брыгада флатыліі. Камісар парахода «Бужын» М. А. Лімончанка дакладваў у палітадзел флатыліі: «Настрой маракоў баявы, хоць зусім няма абмундзіравання, не хапае харчоў... Насельніцтва добразычліва адносіцца да маракоў. Баяздольнасць пара-

хода добрая. Сёння бамбардзіравалі польскі флот, даволі паспяхова»... Фронт устанавіўся па лініі Вуглы — Ашква — Майсееўка — М. Ніва — Хвойня — Чалюшчавічы — Курцічы — Смятанічы — Петрыкаў — Майсеевічы — Убарцкая Рудня... У задачу войск уваходзіла актыўная абарона гэтага ўчастка фронту, прарывамі непакоіць непрыяцеля і не даваць яму замацавацца. Чакалася далейшае наступленне пры падтрымцы двух бронепаяздоў, укамплектаваных маракамі-балтыйцамі. Палякі абстрэльвалі пазіцыі нашых войск каля Петрыкава з гармат з боку Макарыч, спрабавалі атакаваць, але паспеху не дабіліся.

Баі ішлі і вакол вёсак Філіпавічы, Лучыцы. Палякі трымаліся да апошняга і не здавалі пазіцыі. Загінула нямаля чырвонаармейцаў, у тым ліку палітработнікі Оссер, Палякоў, Мезжыл. Ішла змена часцей на Петрыкаўскім напрамку, пазіцыі займалі байцы 58-га палка. Белалапякі, якія рабавалі народ, здэкаваліся над людзьмі, не знаходзілі ніякай падтрымкі ў насельніцтва. Яны канцэнтравалі свае сілы для далейшага наступлення.

Цяжкім выдаўся дзень 1 кастрычніка. З апэратыўнай зводкі 44-й дывізіі: «У 4 гадз. 500 чалавек пяхоты праціўніка з гарматамі і эскадронам кавалерыі павялі наступленне на Петрыкаў. Пасля цяжкага 2-гадзіннага бою палякі завалодалі мястэчкам. Мы страцілі каля 70 чалавек забітымі, параненымі і прапаўшымі без вестак. 58-ы полк змагаўся да апошняга патрона, і з-за адсутнасці боепрыпасаў вымушаны быў адысці да Вялаўска. Салдаты праціўніка, у асноўным палякі з Познані, п'яныя... Удалося зняць і адвесці да Скрыгалава бронепараходам «Трахтаміраў» разводную частку моста каля Нава-сёлак».

Удзельнік таго бою Ф. І. Карвіга ўспамінаў, што прычынай паражэння ў многім было і тое, што камісар 3-га батальёна ўстроіў у тую ноч у Петрыкаве вечарынку для моладзі, а многія

жыхары мястэчка сімпатызавалі палякам і неадкладна паведамлілі ім аб гэтым, ворагі выкарысталі зручны момант... Камандзір батальёна Арцёменка здолеў адвесці асноўныя сілы, але не далічыліся многіх. Загінуў і камандзір 7-й роты Аляксандраў, які толькі выскачыў з зямлянкі пры набліжэнні палякаў.

Меры, прынятыя для ліквідацыі прарыву белапалякаў, поспеху не прынеслі. Караблі флатыліі ў Конкавічах абстрэлі артылерыяй праціўніка і адышлі да Балажэвіч. Войск было мала, разбіты ў Петрыкаве 3-і батальён адказаўся пераходзіць з Шастовіч да Балажэвіч. Камандаванне прыслала боепрыпасы, але патроны не падыходзілі да вінтовак...

Левы фланг 397-га палка палякі адкінулі да Пцічы, 5 кастрычніка была захоплена і станцыя Пціч. Толькі дзякуючы рашучым дзеянням маракоў параходаў «Гарачы» (былы «Трахтаміраў») і «Грамавы» («Карл Лібкнехт») праціўнік не змог рэалізаваць свае вялікія задумы. 8 кастрычніка палякі былі выбіты з Пцічы, а ўвечары таго ж дня зноў захапілі станцыю. Ад частай стральбы на «Гарачым» выскачыў з гнязда вал гарматы. Палякі спрабавалі ўзнавіць мост каля Навасёллак, але агнём з караблёў яго ўдалося падпаліць...

Баявыя дзеянні на тэрыторыі Петрыкаўшчыны працягваліся з пераменным поспехам да сакавіка 1920 г. Барацьба была цяжкай, часта няроўнай: у падраздзяленні Чырвонай Арміі не хапала боепрыпасаў, медыкаментаў і харчоў, на караблях флатыліі часта не было паліва. Але маракі не давалі спакою nepřыцелю, абстрэльвалі яго пазіцыі ў Петрыкаве, ст. Пціч, Багрымавічах, Конкавічах. Нашым войскам супрацьстаялі моцныя, добра ўзброеныя польскія часткі — уланскі і тры стралковыя палкі, кавалерыйская частка «Татарская язда», марскі батальён, узмоцненыя трыма бронепаяздамі. У сярэдзіне лістапада караблі флатыліі пай-

шлі ў Мазыр на зімоўку. Недахоп харчавання ярмом клаўся на сялян навакольных вёсак...

У снежныя нашы войскі атрымалі загад авалодаць ст. Коржаўка. Фронт праходзіў па лініі Слабодка — Капцэвічы — Чалюшчавічы — Капаткевічы — Івашкавічы. Цяжкія баі ішлі каля Хвойні з мэтай авалодаць Лучыцамі, Капцэвічамі, Навасёлкамі, але яны не маглі прынесці поспеху, наступаць не было каму, 422-і і 423-і палкі зняты з фронту і накіраваны на Украіну. Была арганізавана дзёрзкая вылазка маракоў сумесна з партызанамі ў тыл палякаў праз Прыпяць каля в. Конкавічы, знішчана шмат варожых салдат, 6 гармат, узяты вялікія трафеі. Загінула два маракі — камандзір узвода Г. Беркум-Васільеў і Мярэжка.

З новай сілай баі разгарэліся ў сярэдзіне студзеня. Палякі ўсімі сродкамі імкнуліся адсунуць лінію фронту ўглыб савецкай тэрыторыі. Асабліва нялёгка прыходзілася каля в. Хуснае і ст. Пціч. Палякі захапілі Гарадзішча, Хвойню, Івашкавічы і выйшлі да р. Трэмя. Нашы войскі амаль поўнаццю былі выпіснуты з Петрыкаўшчыны, заставаўся толькі невялікі перадмаставы плацдарм каля чыгуначнага моста каля ст. Пціч, які ўтрымліваўся з дапамогай бронепаяздоў № 92, № 35 «Чырвоны барэц» і № 48 імя Бульчова, каманды якіх складаліся з маракоў.

Г. К. Казак, палітком браняпоезда «Даратэя»

К. Р. Клешчанок, начальнік 1-й брыгады караблёў ДВФ

В. П. Крупчынскі

А. М. Кульберг

22 студзеня палякі запрасілі часовага перамір'я з мэтай абмену аднаго з відных дзеячоў каталіцызму на члена ЦК РКП(б) К. Радэка. Рэўваенсавет Паўднёва-Заходняга фронту з дазволу У. І. Леніна даў распараджэнне спыніць баявыя дзеянні да 4 гадзін 24 студзеня. 23 студзеня позна ўвечары К. Радэк прайшоў па масту праз Пціч і на браняпоездзе выехаў у Калінкавічы, дзе яго сустрэў член Рэўваенсавета 12-й арміі С. Аралаў. У палякаў у гэты час знаходзіўся ў якасці заложніка камісар 1-й брыгады 47-й дывізіі М. Данілеўскі.

У баях на Петрыкаўшчыне ў тыя дні асабліва вызначыліся байцы 415-га палка. Ён панёс немалыя страты, каля в. Хвойня былі забіты С. Мазейка, В. Гаўрылюк, І. Пракоф'еў, Я. Гармаш, У. Кароткі, прапалі без вестак А. Цыплякоў, С. Курамшаў, А. Навіцкі і многія іншыя чырвонаармейцы. У спіскі палка былі занесены многія партызаны імя III Інтэрнацыянала і іншых атрадаў — жыхары вв. Хвойня, Грабаў, 2-я Слабодка, Лучыцы, Сякерычы і іншых. Пасля цяжкіх баёў каля Хвойні жывым застаўся былы партызан з 2-й Слабодкі У. Мазай, а ў сакавіку 1930 г. ён быў забіты бандытамі стрэлам у акно.

Напружанія баі каля ст. Пціч не заціхалі і ў лютым 1920 г. 416-ы полк (камандзір Я. А. Калюжны) умацаваўся на лініі ад Хвойні да Церабава — Беседак. Актыўна дзейнічалі на гэтым уча-

стку партызанскія атрады. Пзіцкі палякаў каля Капаткевіч былі ўмацаваны, іх сілы амаль удвая перавышалі нашы. Каманды караблёў ДВФ пераведзены на сушу і называліся 1-м марскім берагавым атрадам, якім камандаваў ваенмор І. Зелянцоў. 25 лютага яны зрабілі смелы налёг на Кацурцы і адкінулі палякаў да р. Пціч. У час бою загінулі маракі эстонец Іаган Барт і І. Кавалёў.

27 лютага польскае камандаванне пачало Мазырскую наступальную аперацыю. У гэты час Чырвоная Армія праводзіла перагрупіроўку, змену часцей на фронце, усюды панавала неразбярэха, многія камандзіры выйшлі са строю з-за хвароб і раненняў. Аб гэтым праз агентуру было вядома палякам. Да таго ж пачалася адліга, вясенняя распуціца. Артылерыя з Петрыкаўскага напрамку была знята і адпраўлена да Калінкавіч, кавалерыя не магла дзейнічаць... 4 сакавіка легіянеры пайшлі ў рашучую атаку. Наступалі яны і на другі дзень. У выніку ўся Петрыкаўшчына аказалася пад ботам ворага. Увечары 5 сакавіка быў захоплены Мазыр.

* * *

✓ На Палессі не заціхала полямья партызанскай барацьбы. Каля Петрыкава, Навасёлак, Пцічы дзейнічаў атрад В. І. Талаша, на поўначы — атрад імя III Інтэрнацыянала, у якім змагалася з акупантамі моладзь вёсак Зарэчка, 2-я Слабодка, Хвойня, Чалюшчавічы, Філіпавічы, Грабаў. У Петрыкаве дзейнічалі падпольшчыкі, якія трымалі сувязь з Мазыром, Лупінцом і іншымі гарадамі. Легіянеры змаглі выйсці на след арганізацыі, многіх актыўных удзельнікаў яе схавалі і пакаралі смерцю. У Петрыкаве расстралялі Канстанціна Яцкоўскага, Антона Ланька, Семечку і іншых.

19 чэрвеня 1920 года Чырвоная Армія пачала наступленне на белпалякаў. 29 чэрвеня канлодка «Губительный», на якой служыў ураджэнец Петрыкава

П. А. Кебеч, прарвалася да Мазыра, высадзіла дэсант, які сустрэўся там з разведчыкамі 215-га стралковага палка. Камандуючы флатыліяй П. І. Смірною аддаў загад кананерскім лодкам правесці налёт на Балажэвічы і Скрыгалаў і пасеяць паніку ў тыле ворага. Экіпажы караблёў былі пераапануты ў польскую форму, ворагі прымалі іх за сваіх. 1 ліпеня апоўдні падышлі да Нава-сёлак, дзе дзейнічалі два пантонныя масты праз Прыпяць. Па іх бесперапынным патокам рухаліся польскія асобы. Караблі адкрылі агонь, узнялася паніка. Палякі кідаліся ў вадку, уздымалі ўгару рукі. Быў узяты ў палон штаб 22-га палка з дакументамі, захоплены вялікія трафей, асобы і масты разбіты і спалены... На зваротным шляху караблі былі абстраляны каля Балажэвіч, але агнём у адказ варожая батарэя была знішчана. Каля Пцічы караблі флатыліі былі яшчэ раз абстраляны з браняпоезда, але рашучымі дзеяннямі маракі нанеслі значны ўрон праціўніку.

2 ліпеня на світанні белапалякі пад націскам 510-га палка вымушаны былі паспешна адступіць з в. Кацуры, пакінуўшы непашкоджанымі чыгуначныя збудаванні. Ворага праследавалі партызанскія атрады. Кананерскія лодкі «Гордый», «Грозный», «Мстительный» і «Могучий» непрыкметна прайшлі ўверх па Прыпяці да Балажэвіч і абстралялі праціўніка. Налёт быў нечаканым і моцным, ён застаў ворага знянацку, агонь у адказ ён вёў зусім у іншым напрамку. Але на сушы вораг павёў энергічнае наступленне і вымусіў нашы часці пакінуць в. Кацуры. Агнём караблёў наступленне было прыпынена, абстрэл вёўся, пакуль туман не скрыў ворага. На наступны дзень экспедыцыйны атрад заняў без бою Мышанку і Беседкі, што стала магчымым пасля рэйду караблёў па Прыпяці. Была вызвалена таксама в. Церабаў.

Увечары 10 ліпеня праціўнік паміж р. Мышанкай і Пціч высадзіў з браняпоезда вялікі дэсант, які павёў наступ-

ленне і адцясніў правы фланг нашых войск. Палякі ўзарвалі мост праз Пціч, падпалілі станцыю, лесанільны завод, склады. Хутка станцыя была занята чырвонаармейцамі, а ў канцы дня стомленыя чырвонаармейцы ўвайшлі ў Коржаўку.

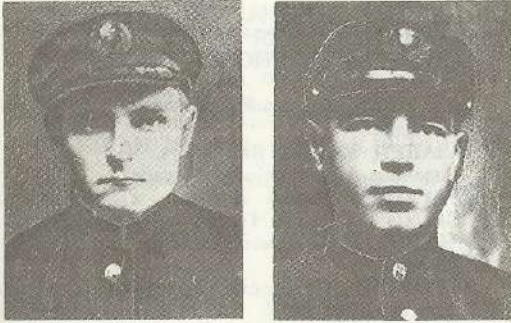
Вызваленне населеных пунктаў было немагчымым без актыўнай падтрымкі наступаючых войск караблямі флатыліі з раёна в. Беседкі. У час абстрэлу праціўніка ў ствале гарматы канлодкі «Могучий» разарваўся 130-міліметровы снарад, загінулі маракі Р. С. Канава-лаў, В. І. Гавядзінаў, Я. С. Ганчарэнка, А. І. Яўсеенка, Ю. Я. Рудзіт.

11 ліпеня начальнік штаба 170-й брыгады Келерман дакладваў: «508-ы полк вёў наступленне на Івашкавічы — Слабодку — Капаткевічы. Каля 2 гадзін нашы часці перайшлі р. Пціч, занялі в. Івашкавічы і наступаюць на Капаткевічы. Праціўнік у паніцы адступае... 510-ы полк наступае на в. Рог».

Камандзір экспедыцыйнага атрада дакладваў, што бой каля р. Пціч працягваўся ўсю ноч, да раніцы быў заняты ўвесь левы бераг. 510-ы полк раніцай заняў вв. Гарадзішча, Хуснае, наступаў на 1-ю Слабодку, Івашкавічы, Капаткевічы. Пачалася Петрыкаўская аперацыя.

Раніцай 11 ліпеня палякі былі выбіты са ст. Пціч і в. Багрымавічы. Хутка занялі Івашкавічы, 508-ы полк узяў напрамак на Капаткевічы. У 11 гадзін, пераправіўшыся праз Прыпяць, часці Чырвонай Арміі ўвайшлі ў Петрыкаў. Удзень быў заняты раз'езд Коржаўка, 1-ы батальён 508-га палка разам з партызанамі вызвалілі Капаткевічы, а ўвечары таго ж дня Бабунічы. Праціўнік у паніцы адступаў, пакідаючы шмат амуніцыі, зброю, склады... У Петрыкаў прыбылі, хоць і з вялікімі цяжкасцямі з-за падзення ўзроўню вадкі ў Прыпяці, караблі флатыліі «Грозный», «Гордый», «Губительный» і «Патрон».

Далейшы шлях наступаючых часцей Чырвонай Арміі ляжаў на Ванюжычы,

Я. Забродскі, Д. Дамброўскі, матросы парахода «Арол». Загінулі ў 1920 г.

Бабунічы да лініі Грабаў — Старушкі. Экспедыцыйны атрад з Коржаўкі і Конкавіч рухаўся на Аголіцкую Рудню. 510-ы полк заняў Грабаў і Старушкі і выйшаў на тэрыторыю Жыткавіцкай воласці. Камандзір 508-га палка Г. Скіба аддаў 14 жніўня 1920 г. загад № 1: «Звяртаюся да вас, чырвоных герояў слаўнага 508-га палка, з сардэчнай удзячнасцю. Вы заўсёды чэсна і мужна выконвалі баявыя загады, нягледзячы на цяжкасці, голад і холад. Я не магу не ўспомніць тых дні, калі мы вялі цяжкія баі, бралі ўмацаваныя пазіцыі праціўніка на Пцічы, пры вызваленні Капаткевіч, ...дзе вы праявілі ўзоры мужнасці, пераадолюваўчы як прыродныя, так і тэхнічныя ўмацаванні»... У 508-м палку змагалася нямаля петрыкаўчан, сярод іх — В. Батураў, С. Грышкоў, чалавек незвычайнага лёсу, якому даводзілася трапляць у выключна складаныя ўмовы, не раз ён быў прысуджаны да пакарання смерцю. Загінуў С. Грышкоў у студзені 1944 г.

12 кастрычніка 1920 г. у Рызе быў падпісаны дагавор, у адпаведнасці з якім мяжа паміж Польшчай і Расіяй устанаўлівалася тая, якую займалі войскі да 24 гадзін 18 кастрычніка. Кожны бок да гэтага тэрміну імкнуўся захапіць як мага больш тэрыторыі, гэтыя дні былі асабліва напружанымі на савецка-польскім фронце. Баявыя дзеянні нашы войскі працягвалі да самай поўначы 18 кастрычніка, хоць палякі

спрабавалі наступаць і на наступны дзень, пачалі бой удзень каля в. Грабаў. Атака была адбіта, у час яе загінуў польскі афіцэр. На дзень спынення баявых дзеянняў фронт праходзіў у раёне па лініі Кузьмічы — Клясаў — Міхедавічы — Куршычы — Смятанічы — Аголіцкая Рудня — Слабада — Гараваха — паўднёвая ўскраіна Петрыкава; караблі ДВФ знаходзіліся каля Майсеевіч. Увечары 19 кастрычніка войскі ў адпаведнасці з дагаворам былі адведзены на лінію Кузьмічы — В. Заклятае — Бабунічы — Смятанічы — Петрыкаў — Вялаўск — Шастовічы — Багрымавічы.

У заключных баях на Петрыкаўшчыне зноў не раз вызначыліся маракі ДВФ, асабліва экіпаж ахоўнага карабля «Патрон», якім камандаваў В. Галавін, камандор Х. Васільеў, старшы машыніст І. Рыбакоў. Калі 19 кастрычніка «Патрон» сеў на мель, яны не пакінулі баявы карабель, абаранялі яго, пакуль не прыйшла дапамога. У той дзень вызначыўся марак, ураджэнец ст. Капцэвічы, К. Мельнікаў.

У адпаведнасці з Рыжскім дагаворам на граніцы паміж Расіяй і Польшчай устанаўлівалася нейтральная паласа шырынёй 15 км, дзе забаранялася трымаць войскі. Чырвоная Армія сумленна выконвала гэту ўмову, але палякі адразу пачалі канцэнтраваць сілы, у прыватнасці, у нейтральным Тураве Булак-Балаховіч збіраў сваё войска для наступлення на савецкую Расію. Камандаванне 10-й стралковай дывізіі на чале з вядомым у будучым военачальнікам і гісторыкам Чырвонай Арміі М. Я. Какурыным, штаб якой знаходзіўся на ст. Капцэвічы, сумесна з 2-м дывізіёнам караблёў Прыпяцкага атрада Дняпроўскай флатыліі рыхтаваліся сустраць бандытаў. 6 лістапада армія С. Булак-Балаховіча колькасцю каля 15 тыс. чалавек рушыла ў наступленне. Першай удар прыняла 28-я брыгада, якой камандаваў В. Каўшоў. Яна нанесла значны ўрон бандытам, але ў адным з баёў загінуў камбрыг. 8 лістапада быў

заняты Петрыкаў. Як адзначалася ў баявым загадзе начдзіва-10 В. Кангелары, які змяніў М. Какурына, «праціўнік сілай да трох палкоў наступае на Старушкі, В. Сялюцічы, Рудню; задача Чырвонай Арміі не пралусціць іх далей гэтага рубяжа»...

Булак-балахоўцы адзначалі свой шлях дзікім разгулам, рабаваннем і гвалтам, здзекамі пад мірным насельніцтвам, яўрэйскімі пагромамі. Камандзір кавалерыйскага палка 57-й дывізіі Шубін дакладваў, што цэлыя вёскі ўсцелены трупамі. Каля в. Грабаў знойдзены трупы закатаваных камандзіра 1-га Кубанскага палка І. Украінскага, камандзіра сотні Разагрэева і камандзіра ўзвода. 16-я армія Заходняга фронту адбіла ўсе атакі булак-балахоўцаў, разграміла «армію» і выгнала яе за межы рэспублікі. 23 лістапада Петрыкаў быў вызвалены. Пры адступленні булак-балахоўцы, азварэлыя з-за няўдач, па шляху праз Колкі на Случ разграмілі паўночныя воласці Петрыкаўшчыны.

Але напады з-за мяжы на нашу тэрыторыю яшчэ доўга не спыняліся. Каля в. Аголіцкая Рудня булак-балахоўцы захапілі браняпоезд, якім камандаваў 19-гадовы ваенком Багамолаў. Адзін за другім загінулі абаронцы, а тых, каго ўдалося захапіць жывымі, бандыты пазверску закатавалі. Яны нападзілі на камбеды, на мірных жыхароў. У пачатку снежня 1920 г. было выразана 96 яўрэйскіх сямей у Камаровіцкай воласці.

Паступова на шматпакутнай Петрыкаўшчыне ўсталёўваўся мір і цішыня. Мірнай працай залечваліся раны, нанесеныя бесперапыннымі войнамі, пераваротамі, рабаваннямі банд самых розных колераў і адценняў. Людзі дачакаліся нарэшце цішыні, зямля — плуга і зерня...

І. Я. Крайцоў

ВОІНЫ ЧЫРВОНОЙ АРМІІ, МАТРОСЫ І ПАРТЫЗАНЫ, ЯКІЯ ЗАГІНУЛІ Ў ГАДЫ ГРАМАДЗЯНСКАЙ ВАЙНЫ

АЛЯКСЕЕЎ Дзмітрый Антонавіч, н. у 1895 г. у в. Дземенка,

ГУЗАВЕЦ Кузьма Якаўлевіч, н. у 1895 г. у в. Чэпачова Капаткевіцкай воласці,

ДРАГУНОЎ Макар Кузьміч, н. у 1895 г. у в. Вялікія Сялюцічы Грабаўскай воласці,

КАСЦЯРОНАК Анашій Іванавіч, н. у 1895 г. у в. Дземенка,

ЛУГОЎСКІ Феадосій Трафімавіч, н. у 1891 г. у в. Лучыцы,

ЯЦУК Дзмітрый Іванавіч, н. 5.9.1894 г. у в. Бяланавічы — матросы, прапалі без вестак у час Кранітацкага мячэжу ў сакавіку 1921 г.

КАРОТКІ Усцін Патапавіч, н. у 1900 г. у в. Слабодка 2-я, партызан, загінуў у 1920 г.

ЛАЗАРЧУК Аркадзь Мартынавіч, н. у м. Капаткевічы, машыніст парахода «Кречет». Памёр ад сьмнога тыфу 13.1.1920 г., пахаваны на Мітрафаннеўскіх могілках у Пенябургу.

МАЗЕЙКА Сцяпан Пятровіч, н. у 1897 г. у Рудабельскай воласці, загінуў на Петрыкаўшчыне 23.12.1919 г.

ПРАКОФ'ЕЎ Іван, камандзір аддзялення 415-га палка, загінуў 24.2.1920 г. каля в. Сякерычы.

ЧЫРВОНААРМЕЙЦЫ 397-га І ДРУГІХ ПАЛКОЎ, ЯКІЯ ЗАГІНУЛІ І ПРАПАЛІ БЕЗ ВЕСТАК НА ПЕТРЫКАЎШЧЫНЕ

АЖДЗЯН Януш, венгр, кулямётчык, загінуў 30.9.1919 г.

БУРШАН Мікалай, загінуў 8.10.1919 г.

БУРШАН Фларыян, загінуў 1.10.1919 г.

БУЦЬ Дзмітрый, прапаў без вестак 27.11.1919 г.

ГАЎРЫЛЮК Васіль, загінуў 11.2.1920 г.

ДАЛАШ, венгр, загінуў 16.12.1919 г.

КАМШАНСКІ Сяргей,

КАРАВАЙКА Іван, загінулі 30.9.1919 г.

КУЗЬ Якаў, загінуў 25.9.1919 г.

КУКСЕНКА Сямён, загінуў 1.11.1919 г.

КУРАМШАЎ Сцяпан Мікалаевіч, прапаў без вестак у час бою каля в. Колкі 5.1.1920 г.

ЛЕКЗЕЛЬ Маісей, загінуў 30.9.1919 г.

ЛІБЕРМАН Лева, прапаў без вестак 28.10.1919 г.

МАЛІНЕЦ Павел Кірылавіч, н. у. 1894 г. у в. Чалюшчавічы, загінуў 7.5.1920 г.

МЕЖДЗІЎ Анс, венгр,

НАВУМЧАНКА Пракофій, загінулі 27.9.1919 г.

НАВЦКІ Андрэй Васільевіч, н. у в. Хвойна, прапаў без вестак 1.1.1920 г.

НЕЧЫТАЙЛАЎ Аўрам, загінуў 1.11.1919 г.

РЫЖ Лейба,

РЫЖЭЎСКІ Абрам, загінуў 30.9.1919 г.

СТАРМАН Яфім, загінуў 1.11.1919 г.
 СТОРКА Арцём, загінуў 27.9.1919 г.
 ЦЕНЬ Шо, кітаец, загінуў 25.9.1919 г.
 ЦЫПЛАКОЎ Аган, прапаў без вестак каля
 в. Хвойня 24.12.1919 г.
 ЧАОРН Мікалай, загінуў 1.10.1919 г.
 ЧАЙДРАН Мікалай, загінуў 8.10.1919 г.

Прапалі без вестак восенню 1919 г. у баях за
 Петрыкаў:
 БАНДАРУК Іван

БІДОЛЕНКА Даніл
 ГАЛАВЕЙКА Кандрат
 ГАНЧАРЭНКА Яфрэм
 МІХАЙЛІЧЭНКА Феофан
 МОТРЫШІ Васіль
 НАВІЦКІ Аляксандр
 ЧАБАН Міхаіл

Спіс падрыхтаваў супрацоўнік
 Цэнтральнага Ваенна-марскога музея
 ў Санкт-Пецярбургу І. Я. Краўцоў

Ішлі ў першых радах

Зарыва над Палессем

З успамінаў актыўнага ўдзельніка барацьбы за
 ўстаўленне савецкай улады на Петрыкаўшчы-
 не Н. Е. Рагозіна

...Пачатак лета 1919 года. Трывожныя
 весткі з фронту — белапаліякі рушылі
 на краіну Саветаў. Капаткевіцкі вал-
 ласны рэўком пачаў мабілізацыю ў
 Чырвоную Армію. Польшкія шаві-
 ністы, якія жылі ў воласці, вялі на-
 стойлівую агітацыю супраць савецкай
 улады. Многія паддаваліся на правака-
 цыю, уцякалі ў лясы і балоты. У гэтыя
 дні ўзброены атрад рэўкома амаль у
 поўным саставе пайшоў добраахвотна на
 фронт. Узначалі яго старшыня рэўко-
 ма Іона Кузьміч. Атрад увайшоў у са-
 стаў 9-га Мінскага рабочага палка,
 Кузьміч быў прызначаны камісарам.
 Сам рэўком таксама рыхтаваўся да эва-
 куацыі, Капаткевічам пагражала аку-
 пацыя. Ушлыў яго паслабеў, новы стар-
 шыня Ваявода аказаўся чалавекам бяз-
 вольным. Яго распараджэнні зводзілі-
 ся да аднаго:

— Няхай кожны думае за сябе.

Хутка мы, члены рэўкома, атрымалі
 загад неадкладна адыходзіць у Першую
 Слабодку: калона белапаліякаў заняла
 Івашкавічы і фальварак Канстанці-
 наў. Знялі з будынка рэўкома чырвоны
 сцяг, захапілі з сабой важныя паперы,
 пячатку. Меркавалася, што па рацэ
 Пціч будзе спынена прасоўванне вора-
 га. Хутка завязалася перастрэлка з
 раз'ездам белапаліякаў. Увечары прабра-
 ліся ў мястэчка, дзе белапольскія жан-
 дармы ладзілі крываваыя парадкі.

Паплаціліся жыццём тыя, хто мерка-
 ваў адсядзецца ў зацішку, перачакаць
 ліхую гадзіну. Палякі расстралялі
 старшыню валрэўкома Ваяводу, а так-
 сама Аркадзя Лазарчыка і Адама Цыль-
 ко.

З Мазыра прыйшоў загад, каб мы,
 члены рэўкома і актывісты, прыбылі ў
 распараджэнне павятовага камітэта
 РКП(б). Развіталіся з чырвонаармей-
 цамі, якія трымалі абарону ў Першай
 Слабодцы, і накіраваліся ў павятовы

Актыўныя ўдзельнікі грамадзянскай вайны
 Н. Рагозін, Е. Ламека (сядзяць), С. Крывашэня,
 Ф. Дзмітрыеў. Капаткевічы, сакавік 1920 г.

цэнтр. Каля Мазыра быў сапраўдны табар. Тут чакалі вырашэння свайго лёсу людзі з Турава, Петрыкава, Давыд-Гарадка і іншых вёсак і пасёлкаў, занятых белапалякамі. Да таго часу белых занялі ўсю тэрыторыю да ракі Пціч. На поўдні фронт спыніўся на Прыпяці. У павятовым камітэце партыі нам казалі, што наша капаткевіцкая група накіроўваецца для напаўнення ў 58-ы полк, які трымае абарону па Прыпяці і Убарці.

Мяне прызначылі намеснікам камісара 3-га батальёна. У хуткім часе адбылося баявое хрышчэнне атрада. Белапалякі дзейнічалі на гэтым участку фронту вельмі актыўна, пасылалі да нас у тыл дыверсантаў, якія нападлі на штабы, пасты, абозы. Адноўчы яны наляцелі на штаб роты нашага батальёна, загінуў камандзір роты Аляксандраў, тэлефаніст і шэсць чырвонаармейцаў. Камандзір батальёна Абраменка і камісар Ян Зеліт загадалі ўзмацніць пільнасць, мець сваіх наглядальнікаў у вёсках, занятых палякамі.

Неяк прыбег хлопчык з вёскі Вялаўск з весткай, што палякі збіраюцца зрабіць налёт на Шастовічы, дзе стаяў штаб батальёна. Вырасылі зрабіць засаду. Месца выбралі выгаднае. Пасля поўначы заўважылі постаці ворагаў, якія краліся да вёскі. Падпусцілі бліжэй і ўдарылі з вінтовак і кулямётаў. Няпрошаныя госці страцілі пятнаццаць чалавек забітымі, семярых мы ўзялі ў палон, у тым ліку афіцэра, які камандаваў групай.

На чарзе стаяла аперацыя па знішчэнні браняпоезда, які чыніў шмат шкоды нашым часцям. Групу, якая павінна была ўзарваць браняпоезд, узначаліў камісар батальёна Ян Зеліт. Цёмнай ноччу яна пераправілася праз Прыпяць. Пацягнуліся дні напружанага чакання. Трое сутак мы нічога не ведалі пра лёс групы. І адноўчы раніцай з боку чыгуначнай станцыі Муляраўка пачуліся два выбухі. Праз некаторы час стала вядома, што варожы браняпоезд перастаў існаваць як баявая адзін-

ка. Праўда, дорага каштавала нам гэтая аперацыя. Загінуў Ян Зеліт, не вярнуўся з задання мой дзядзька Фама Рагозін, лепшы баявы сябар і зямляк Сямён Шаўчук...

Усё лета адбываліся сутычкі паміж нашымі часцямі і белапалякамі. Асноўныя сілы Чырвонай Арміі былі адцягнуты на больш небяспечныя участкі фронту, мы павінны былі частымі атакамі адцягваць увагу белых, прымушаць іх трымаць тут значныя вайсковыя злучэнні. Шырокі размах набыла дыверсійная работа ў варожым тыле. Група, якой мне даручылі камандаваць, зрабіла рэйд пад Сарны, мы ўзарвалі два варожыя масты на чыгунцы Баранавічы — Лунінец — Сарны. Па дарозе назад разграмілі варожую калону.

У групе падабраліся смельцы, рапучыя і адважныя байцы. Да нас прыйшоў бясстрашны баец паляк Юзік Навакоўскі. Вызначыліся храбрасцю і мужнасцю мой зямляк Ананій Антанішын, Міхаіл Якімчук, Алясь Сахнюк, Якаў Гаймаровіч, Лазар Грабар і іншыя.

Разведка ўстанавіла, што ў маентку в. Дарашэвічы размясціўся штаб белапольскай дывізіі. Мы вырашылі захапіць штаб. У штабе палка далі згоду. Пачалі рыхтавацца да аперацыі. Наступала зіма, па Прыпяці плылі крыгі. Белапалякі дзеля перасцярогі канфіскавалі ў сялян лодкі. Але многія прыхавалі іх, праблемы пераправы праз раку не паўстала.

Плыць у поўнай цемры па чорнай, злавеснай вадзе, калі аб лодку раз-пораз пагражальна шоргаюць крыгі, не вельмі прыемна. Але пераправа абылася без асаблівых прыгод. На тым беразе нас чакаў праваднік з в. Дарашэвічы, які павінен быў павесці да маёнтка. Асенняя цемра была нібы чарніла. Расылі чакаць узыходу месяца.

— Пара пачынаць, — нарэшце падаў я каманду.

Юзік Навакоўскі, які быў апрануты ў форму паручніка польскай арміі, з Гаймаровічам рушылі да вартавога.

— Хто ідзе?

— Паручнік Навакоўскі з жаўнерамі! — адазваўся Навакоўскі. І не даўшы вартавому апамятацца, заціснуў яму рот рукой. Якаў выхапіў вінтоўку.

Вартавому ўпіхнулі ў рот кляп, скруцілі рукі і рушылі да каравульнага памяшкання. На прыход паручніка і жаўнера ніхто не звярнуў увагі. Начальнік варты спаў, жаўнеры гулялі ў карты.

— Устаць! — па-польску скамандаваў Навакоўскі. — Быдло, хамы, пся косьці! Вам даверылі важны пост, а вы ў карты рэжаце! Усіх пад арышт!

Начальнік каравула апантана лышаў вачыма. Ён жа гадзіну назад праверыў пасты і лёг адпачыць...

Арыштаваную варту разам з начальнікам вывелі на двор. Тыя думалі, што грывнула праверка з корпуса. Толькі потым яны ўцямілі, што гэта пераапрацнутыя чырвонаармейцы.

Вокны палаца былі ярка асветлены. Вартавы прапусціў без затрымкі — начальнік варты назваў пароль.

У зале каля стала, засланага сінім сукном, сядзела група афіцэраў.

— Рукі ўгару, ні з месца! — скамандаваў Навакоўскі па-польску.

— Што гэта азначае? — абурыўся адзін з афіцэраў.

— А тое, што падымі рукі і замры! — удакладніў Алесь Сахнюк.

Такога разгубленага і спалоханага выгляду, як у польскіх афіцэраў, мне рэдка даводзілася бачыць. Якаў Гаймаровіч пачаў абшукваць затрыманых...

Захапілі сорок салдат і пятнаццаць афіцэраў. Жаўнераў, абяззброіўшы, адпусцілі, а вайсковых чыноў прыхапілі з сабой.

Пераправа назад праз раку таксама прайшла ўдала. Назаўтра мяне, Навакоўскага, Ананія Антанішына і Якава Гаймаровіча выклікалі ў штаб. Камандзір палка Арлоў спытаў:

— Ведаеце, якую рыбу вы ўчора злавілі?

— Афіцэраў штабных...

— Сярод іх вельмі важная шпішка...

Для Пілсудскага гэта вялікая страта.

Аказваецца, у штаб польскай дывізіі прыбылі высокія чыны, афіцэры Войска Польскага з шырокімі паўнамоцтвамі для праверкі гатоўнасці часцей белапалякаў да наступлення.

Праз тыдзень прынеслі адозву польскіх улад, якая была расклеена ва ўсіх вёсках: дакляравалася пятнаццаць тысяч злотых за галаву чырвонага дыверсанта. А мая, Антанішына і Навакоўскага ацэньваліся ўдвая даражэй. Пані абяцалі таму, хто даставіць каго-небудзь з нас жывым ці мёртвым, трыццаць тысяч злотых, надзел зямлі і дзве каровы.

Другой буйной аперацыяй быў захоп варожых інтэнданцкіх складоў у в. Слабодка. Разам з партызанамі накіравалася сто пяцьдзесят байцоў, прыхапілі з сабой дзве гаўбіцы. Партызаны паказалі, дзе лепей пераправіцца праз Прыпяць, невялікімі групамі і ў розных месцах. Сабраліся каля в. Белка. Праўда, вартавы ўзняў трывогу, давалося весці бой. Ахова складоў была перастрэляна. Нагрузілі фурманкі амуніцыяй і фарсіраваным маршам рушылі назад. Палякі павялі артылерыйскі абстрэл Прыпяці, імкнучыся пазбавіць нас магчымасці пераправіцца на той бераг. Толькі не ўлічылі, што мы таксама не лыкам шытыя, шлях назад у нас быў другі.

Наша група вярнулася да сваіх не адразу, мы вырашылі «прагуляцца» па варожых тылах. Каля в. Майсеевічы сустрэлі сялянскіх хлопцаў. Яны казалі, што больш дваццаці польскіх салдат і адзін афіцэр напіліся і зараз танцуюць на вечарынцы. Пад'ехалі да дома, адкуль несліся гукі гармоніка. Я пакінуў на вуліцы чатырох чырвонаармейцаў з кулямётамі, сам разам з Юзікам Навакоўскім, Ананіем Антанішыным і яшчэ трыма чырвонаармейцамі пайшлі ў хату.

— Кладзіцеся, буду страляць! — крыкнуў Ананій.

Рыпнуў гармонік, жаўнеры разгублена застылі ў крузе.

— Каму кажу! — паўтарыў Ананій і павёў ствалом кулямёта.

Салдаты распласталіся на падлозе. Афіцэр вырашыў уцячы, стрэліў з нагана ў Ананія і хацеў сігануць у акно. Але далёка не адбег, яго дагнала куля.

Заставацца на дзень у вёсцы было небяспечна. Але і ехаць праз населеныя пункты, дзе стаялі варожыя гарнізоны, нельга. Снег лёг на незамерзлую зямлю, балоты былі непраходнымі.

— А што, калі мы замаскіроўем пад палякаў, — падаў думку Ананій Антанішын.

— Сапраўды, слухная прапанова, — падтрымаў яго Юзیک Навакоўскі. — Я папярэджу палонных, каб яны маўчалі, калі будзем ехаць між польскіх вартавых.

Палякі паабяцалі маўчаць. Ім надакучыла вайна, палон — гэта рэальная магчымасць застацца жывым.

У батальёне нас лічылі загінуўшымі. Вялікім было здзіўленне, калі ўся група вярнулася, да таго ж прывяла палонных. Толькі нашы пасты ледзь не нарабілі крыві, калі ўбачылі, што з-за фронту рухаецца калона. Нас палічылі за палякаў і адкрылі кулямётны агонь. На шчасце, ніхто не пацярпеў...

* * *

Ус Афанасій Рыгоровіч (н. у 1893 г.) — патомны рачнік, у маладосці — плытагон. Разам з бацькам плаваў на Дняпры, быў боцманам катэра на Днястры. У красавіку 1919 г. вярнуўся ў Петрыкаў, паступіў рулявым на буксірны параход «Апалон», затым быў руля-

А. Р. Ус

вым на «Ремесленніке», прымаў актыўны ўдзел у абароне Палесса ад белапалякаў, а вясной 1920 г. на вартавым параходзе «Патрон» — у выгнанні захопнікаў з межаў рэспублікі.

На працягу больш 30 гадоў А. Р. Ус працаваў начальнікам Петрыкаўскай прыстані. Узнагароджаны ордэнам Леніна, многімі медалямі.

Па шляху бацькі пайшоў і яго сын Сяргей, ужо чацвёртае пакаленне гэтай сям'і застаецца верным традыцыі — службе на рачным флоце.

Памёр А. Р. Ус у 1973 г.

У тых дні

Белапалякі, нібы раз'юшаныя сабакі, распраўляліся з вясковай беднатай. Грабілі, збівалі сялян, гвалтавалі жанчын. Маладыя дзяўчаты Каленік Прося і Новік Аўдоця схаваліся ў пограб. Праз некалькі мінут да іх як звяры ўварваліся тры белапальскія афіцэры і сталі над імі здзекавацца. Крык, плач несліся з пограба. Збегліся людзі. Браты дзяўчат Васіль Каленік і Фёдар Новік прасілі афіцэраў не чапаць дзяўчат, але просьбы не дапамаглі.

— Бандыты вы! Людаеды! — крыкнуў Фёдар і кінуўся на аднаго з афіцэраў.

— Расстраляць! — закрычалі ворагі. Загад афіцэраў хутка быў выкананы. Салдаты схапілі Васіля і Фёдара і павялі іх да Прыпяці. Прымусілі ўлезці па пахі ў ваду і расстралялі...

Белапалякі забіралі ад сялян усё: хлеб, сала, вопратку, жывёлу. За адзін дзень з вёскі Навасёлкі было забрана ад сялян 40 галоў буйной рагатай жывёлы. Нарэшце падпалілі вёску. Палова жыхароў вёскі засталіся без хат, без жывёлы, без хлеба.

Але нядоўга польскім панам прыйшлося здзекавацца над беларускім народам! Наша слаўная Чырвоная Армія назаўсёды ачысціла беларускую зямлю ад белапальскіх акупантаў...

М. М. Філінец

Адважны артылерыст

Пётр Акімавіч Кебец і Іван Дзмітрыевіч Лапета ў пачатку 1919 г. стварылі ў Петрыкаве першую камсамольскую ячэйку. Вясной 1919 г. белапалыкі захапілі мястэчка. П. А. Кебец уступіў у Чырвоную Армію, закончыў курсы чырвоных артылерыстаў у Маскве, ваяваў у складзе Дняпроўскай ваеннай флатыліі ў раёне Кіева, затым каля Нароўлі і Мазыра. Вызначыўся старшы артылерыст П. А. Кебец у баях за Петрыкаў улетку 1919 г.

Памёр П. А. Кебец ад тыфу ў студзені 1922 г.

...Камандуючы Дняпроўскай ваеннай флатыліяй П. С. Смірной загадаў кананерскім лодкам «Губительный», «Грозный» і «Мощный», тральшчыкам «Патрон» і «Прал», на якіх знаходзіўся дэсантны атрад, нанесці ўдар белапалыкам у раёне Балажэвічы — Скрыгалаў і разам з партызанамі разбурыць пераправы на Прыпяці. Калі на зямлю апускаўся ціхі ліпеньскі змрок, караблі выстраіліся ў баявы парадак. Пры патушаных бартавых агнях рушылі ўверх па Прыпяці. Перад гэтым удалося без шуму і стрэлаў зняць польскую заставу. Частка маракоў пераапанулася ў польскую форму, яны ўвесь час знаходзіліся на відавоку, і з берага здавалася, што ідуць польскія караблі. Усё было спакойна...

Да поўдня караблі, абмінаючы заставы, падышлі да в. Балажэвічы. Тут белапалыкі спрабавалі навесці два масты. Па сігналу «Мощного» на ўсіх баявых караблях былі ўзняты ваеннамарскія сцягі. На пазіцыі ворага абрушыўся ўраганны агонь з гармат і кулямётаў. Старшы артылерыст «Губительного» П. А. Кебец накіраваў агонь на пераправы і тэхніку на левым беразе ракі. Караблі рухаліся наперад. Вось і родныя мясціны, Петрыкаў. Дэсант заняў в. Навасёлкі. У рукі маракоў трапілі дакументы штаба 34-га польскага палка, склады боепрыпасаў. Штабныя работнікі 9-й польскай дывізіі з Петрыкава ў паніцы адступілі на станцыю Муляраўка.

У в. Навасёлкі стаяў другі батальён 22-га пяхотнага палка, дзве роты 6-га санэернага батальёна і кавалерыя. Фла-

П. А. Кебец

тылія ворага рухалася ў бок Турава. Нашы войскі наступалі. Была перакрыта стратэгічная магістраль Мазыр — Пінск, па якой адступалі ворагі. Каля в. Багрымавічы была знішчана батарэя, на станцыі Пціч падбіты браняпоезд.

2 ліпеня 1920 г. камандуючы мазырскай групай рачных караблёў Т. С. Фесін аддаў загад аб наступленні. 11 ліпеня 1920 г. пасля цяжкага бою з дапамогай караблёў «Мощного», «Могучого» і «Губительного» белапалыкі былі выбіты са станцыі Пціч. На другі дзень баі разгарнуліся за вызваленне Петрыкава. Кананерская лодка «Губительный» ішла наперадзе. Пётр Кебец агнём сваёй гарматы знішчыў наглядальны пункт белапалыкаў на каланчы, разграміў батарэю ворага ў гарадскім садзе. Здаецца, небяспека мінавала адважнага артылерыста, шынель яго быў у некалькіх

месцах прабіты кулямі і асколкамі...

І вось Пётр Акімавіч разам з начальнікам першага дывізіёна кананерскіх лодак Н. В. Зерніным і камісарам І. Ф. Данілавым зайшлі ў бацькоўскую хату. Радасная сустрэча з роднымі, абдымкі, пацалункі, слёзы... Савецкая ўлада зноў вярнулася на Палесе. Быў створаны валасны рэўком. Старшынёй яго стаў Лаўрэнцій Мацкевіч, членамі — камуністы Дзмітрый Кебец і Пётр Шпак.

Праз некалькі дзён Пётр Кебец развітаўся з роднымі і землякамі. «Губительный» пайшоў далей да Турава, вызваляючы родную зямлю ад акупантаў.

І. Я. Крайцоў

Гартаванне характару

Ураджэнец в. Навасёлкі Камаровіцкай воласці Мяфодзій Раціцкі прызваны на ваенную службу ў 1912 г. Скончыў марскую вучэбную каманду Балтыйскага флоту і прызначаны на лінкор «Імператар Павел І». Пачатак службы маладога матроса супаў з урачыстым святам, якое адзначала Расія: раманаўская дынастыя святкавала трохсотгоддзе. Не абышлося без урачыстасцей і на Балтыйскім флоце, дзе карабель насіў імя былога расійскага самадержца. А праз чатыры гады віхор буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі змёў і раманаўскую дынастыю... «Імператар Павел І» атрымаў новую назву — «Рэспубліка».

У складзе гельсінгфорскага зводнага атрада матросаў каманда «Рэспублікі» ўдзельнічала ў Кастрычніцкім паўстанні ў Петраградзе. Маракі-балтыйцы змагаліся супраць атрадаў Керанскага — Краснова, якія імкнуліся задушць сацыялістычную рэвалюцыю. Сярод іх быў і Мяфодзій Раціцкі.

11 лістапада 1917 г. савецкая ўлада ўстанавілася ў павятовым Мазыры. Праз дзесяць дзён яна дайшла да Камаровіч. Здавалася, дачакаліся, нарэшце, свабоды, праўды, сваёй зямлі — леп-

шага жыцця. Уздыхнулі з палёгкай сяляне... Але нядоўгімі былі іх спадзяванні, шмат выпрабаванняў было яшчэ наперадзе.

Вярталіся да сваіх жытлаў франтавікі-салдаты, матросы. Прыехаў Мяфодзій Раціцкі. Матроскія клёшы, стужкі з якарамі... Проста і даступна тлумачыў ён сэнс рэвалюцыі, ленінскія дэкрэты аб міры і зямлі. Рашэнне валаснога земскага сходу было аднадушным: «Ад Камаровіцкай воласці ў члены Мазырскага выканаўчага камітэта савета сялянскіх дэпутатаў выбраць грамадзяніна Навасёлак Мяфодзія Раціцкага...»

Ішоў 1918 год. Нямецкія войскі распачалі наступленне на Петраград, уварваліся ў Беларусь. Выканкомы саветаў узначалілі барацьбу супраць акупантаў. Не застаўся ў баку і Мяфодзій, папрасіўся на флот. І зноў ён на сваёй «Рэспубліцы».

...Шалёны артылерыйскі абстрэл прыціснуў дэсантнікаў да зямлі. Усё жывое касіў вогненны смерч. Нямногія ўцалелі. Немцы кінуліся ў атаку. На выпадковай рыбацкай лодцы з немалою прабоінай удалося адплысці ад берага. Тры дні матросы, сярод якіх быў і Мяфодзій, дабіраліся да сваіх. Затым ваяваў на сушы.

Закончылася грамадзянская вайна, але матрос працягваў служыць. Вясна 1921 г. выдалася трывожнай, частымі былі сялянскія хваляванні і мяцяжы. Парушаўся ленінскі прынцып: з бедняка — нічога, з сярдняка — умерана, з багатага — шмат. Сцерлася мяжа між бедняком і багатым. Часам бралі з усіх падрад, не пакідаючы на пражытак і на сяўбу. Хлеба не хапала. Гэта адчувалася і на Балтыйскім флоце. З камандай нарыхтоўшчыкаў хлеба Мяфодзій Раціцкі быў адпраўлены на Кубань. Вярнуўся, а ў Кранштаце мяцеж. Лозунг знаёмы: «Улада Саветам, а не партыям!» Радавыя мяцежнікі — такія ж матросы, як ён... Тут нешта не тое — запала ў галаву. І выйшаў матрос з нячыстай гульні. Вярнуўся дадому, прыш-

вартаваўся да Навасёлка — і як канцы ў ваду... Гаспадарыў на зямлі, за якую столькі выпала ваяваць.

Гаспадар з яго выйшаў неблагі: чатыры гектары зямлі, два валы, дзве каровы. А тут і НЭП паспеў. Харчовы пада-так — у меру, лішкі прадуктаў — твае. Хочаш прадавай, хочаш — кладзі пра запас. У 1922 г. Камаровіцкая воласць у тэрмін разлічылася з харчпадаткам, ды яшчэ памагла хлебам галадаючаму Паволжу.

Думаў Мяфодзій пра жыццё, пры-кідваў планы на дзень наступны. Як-ніяк, два сыны, дзве дачкі падростаюць. Гэтых трэба будзе жаніць, тых — рыхтаваць на выданне.

За працаю і турботамі ішоў час. Ста-лі далятаць да навацёлкаўцаў чуткі пра калектывізацыю. А неўзабаве прыехаў упаўнаважаны з Мазыра. Склікалі сход. Цікаўных у хату набілася многа. Выступаючы націскаў: трэба! Першымі падаліся ў калгас тыя, у каго ні кала, ні двара. Іншыя стрымліваліся. Мя-фодзій таксама не спяшаўся ўступаць у калгас. Так і трымаўся аднаасобні-кам.

Якраз пад самую пару сяўбы абрэзалі Мяфодзію палову зямлі, два гекта-ры — пашыралі калгаснае поле. Пада-так прыслалі за чатыры. Падаўся Мя-фодзій у сельсавет за праўдай.

— Дык дзе мне, старшынька, сеяць?
— На месяцы, братка, на месяцы, — пачуўся з’едлівы голас з-за стала.

На любую варожыну знаходзіў упра-ву матрос. Але дзе яе знойдзеш на гэта-га, за чырвоным сталом? Спрацаваная рука ўчапілася за чыноўныя грудзі...

Чацвёрты год сядзеў у Гомельскай турме Мяфодзій, пакараны за нібыта здзейснены тэрарыстычны акт супраць прадстаўніка савецкай улады. І адной-чы ў камеру прывалаклі таго ж сельса-ветчыка — як «ворага народа»...

Надарванае турмой здароўе не вытры-мала, і хутка Мяфодзій Кузьміч Ра-кіцкі памёр.

У гущыні жыцця

Кузьміч Іона Савіч (н. у 1897 г. у Капаткеві-чах) — удзельнік першай сусветнай, грамадзян-скай войнаў. У 1918 г. адзін з арганізатараў партызанскай барацьбы з нямецкімі акупантамі на Палессі, камандзір партызанскага атрада. З 1919 г. — у Чырвонай Арміі, камісар палка, затым дывізіі. З 1927 г. закончыў ваенную акадэ-мію імя Фрунзе, працаваў, служыў у арміі. У 1947—1952 гг. — начальнік будаўніцтва трак-тарнага завода ў Мінску.

Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, медалямі. Яго імя носіць адна з вуліц г. п. Капаткевічы.

Вясной 1918 г. па Капаткевічах пай-шлі чуткі, што прыйшоў дамоў сын Савы Кузьміча — Іона. Яго ведалі як аднаго з найбольш адукаваных людзей у воласці: закончыў чатырохкласнае вучылішча. Гаварылі, што Іона — са-праўдны бальшавік, і не памыляліся. Яшчэ ў 1916 г. малады салдат артыле-рыйскага дывізіёна Іона Кузьміч стаў на бок бальшавікоў, прымаў удзел у паўстанні запаснога палка, які стаяў у Ветцы. Быў на з’ездзе салдацкіх дэпутатаў у Магілёве. Затым назначаны камісарам тэлеграфа стаўкі галоўнака-мандуючага М. Крыленкі.

Іона сустрэўся з былымі франтаві-камі-землякамі. З болям у сэрцы слу-хаў расказы пра здзекі, якія ўчынялі кайзераўскія салдаты над насельніцт-вам воласці.

— Будзем біць няпрошаных гас-цей? — спытаў ён у сяброў.

— Будзем!

Падлічылі зброю, боепрыпасы. Ака-залася, што ваяваць ёсць чым. Акрамя таго, можна ўзброіцца за кошт акупан-

М. К. Селех І. С. Кузьміч. 1918 г.

Камандаванне 8-й Мінскай стралковай дывізіі 16-й арміі.
Злева — камісар дывізіі І. С. Кузьміч. Капаткевічы, 1920 г.

таў. Распрацавалі першую аперацыю. Вырашылі зрабіць засаду на дарозе, па якой звычайна ездзілі немцы. Аперацыя прайшла ўдала, толькі капрал, камандзір атрада, спрабаваў супраціўляцца.

У мястэчку заставаліся гайдамакі. Іх таксама раззброілі. Папрасілі гаспадароў, дзе яны кватаравалі, каб не скупіліся на самагон, шчодро пачаставалі «гасцей». А калі тыя не здолелі языком паварушыць, адабралі зброю, а саміх выгналі з Капаткевіч.

Паўстала пытанне, як дзейнічаць далей.

— Улада ў воласці пераходзіць у рукі валаснога рэвалюцыйнага камітэта, — сказаў Іона Кузьміч. — Камітэт выбіраецца народам...

Такога яшчэ не бачылі сяляне — самі выбіралі ўладу. На сход прыйшлі літаральна ўсе — і старыя, і малыя. У састаў рэўкома ўвайшлі Іона Кузьміч, Лявон Язэпаў, Флор Кушнер, Кастусь Красоўскі, Захар Антанішын, А. Бу-

нін. Старшынёй выбралі Кузьміча. Так у глыбіні Палесся ўпершыню была створана новая — савецкая ўлада; нібы востраў, асобная рэспубліка ў варожым акружэнні. Павятовы цэнтр Мазыр займалі петлюраўцы. На чыгунцы Гомель — Брэст гаспадарылі кайзераўскія захопнікі. Калінкавічы, Жлобін былі таксама заняты ворагам.

Першы крок новай улады — пастанова аб выплаце заробтку настаўнікам. Затым зямельны адзел рэўкома пачаў рэквізаваць панскія маёнткі. Актывісты ў вёсках воласці складалі спісы бедных сем'яў, удоў, сірот. Ім у першую чаргу ўлада аказвала дапамогу хлебам, інвентаром. Нечуваным было рапэнтнае рэўкома аб ліквідацыі «манаполькі». Гэтае месца добра ведалі ўсе сяляне, не раз тут прапівалі грошы. Іона Кузьміч прапанаваў на месцы «манаполькі» арганізаваць хату-чытальню. Сюды прывезлі крэслы з панскіх маёнткаў. Кузьміч адабраў кнігі для чытальні.

...Мінулі лета, восень. Заканчвалася зіма 1919 г. Па прыкладу Капаткевіцкай рэўкомы арганізаваліся ў Лучыцкай і Камаровіцкай воласцях. Рыхтаваліся да асабліва важнай і адказнай работы — падзелу панскай зямлі. За клопатамі, раз'ездамі па вёсках, сходзіліся сялян упусцілі з-пад увагі зачытаныя новай уладай. Пляліся ніці контррэвалюцыйнай змовы, яны ішлі да пятлюраўцаў і легіянераў. З іх дапамогай вырашылі ліквідаваць савецкую ўладу ў Капаткевічах.

Вясной 1919 г., калі ўзброены атрад рэўкома быў у ад'ездзе, мяцежнікі схапілі Іону Кузьміча і члена рэўкома Захара Антанішына. Спрабавалі расправіцца на месцы, але за іх рашуча заступіліся сяляне.

Вестка аб тым, што банда захапіла рэўком, абляцела вёскі воласці. Больш як сто пяцьдзсят чалавек, узброеных хто чым мог, кінуліся ў яго абарону. Устанавілі сувязь з рудабельскім рэўком. Агульнымі сіламі вырашылі разграміць бандыцкае гняздо. Бой быў нядоўгім. Збітыя, скрываўленыя, але радысныя вярталіся Кузьміч і Антанішын з атрадам у Капаткевічы.

Арганізавана правялі падзел панскай зямлі. У першую чаргу падзялілі яе сярод беднякоў, удоў і інвалідаў вайны. Было вядома, што рабочыя Мазыра цярпелі здэкі і катаванні ад пятлюраўцаў. За выступленне супраць акупантаў тыя асудзілі іх на галодную смерць, не давалі хлеба, бульбы і іншых прадуктаў.

— Трэба дапамагчы людзям, — вырашылі Капаткевіцкія рэўкомаўцы. Сяляне сабралі некалькі соцен пудоў мукі, бульбы, круп, мяса, масла. Пагрузілі прадукты і адправіліся ў небяспечнае падарожжа па Пцічы і Прыпяці. З радасцю сустрэлі пасланцоў мазырана, якія чулі пра «рэспубліку саветаў» у цэнтры Палесся, з імі падзяліліся, чым маглі, сабралі жалеза для рамонтнага інвентару, далі літаратуры для чытальні, сшыткаў для школ.

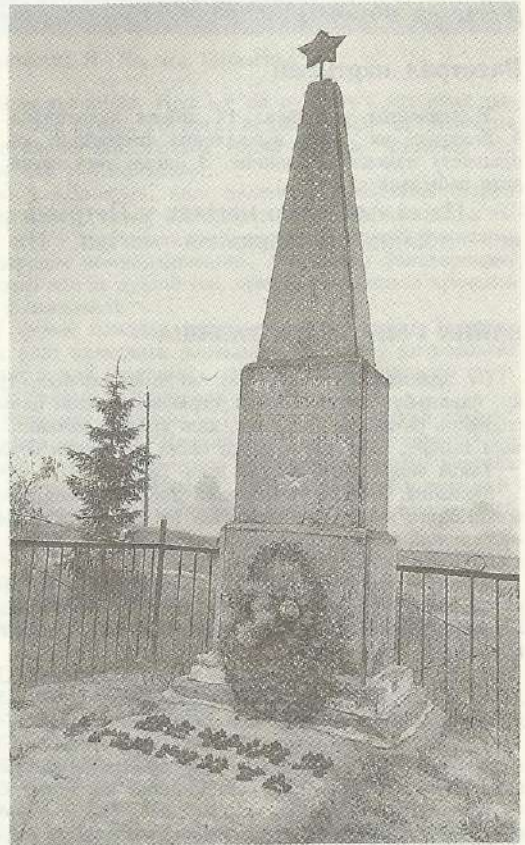
Першамай 1919 г. воласць святкавала асабліва радасна. Прышла Чырвоная Армія, закончылася ізаляцыя рэвалюцыйнай воласці.

Але з захаду насоўвалася навала беларускай акупацыі. Рэўком прыняў пастанову: усім, хто здольны трымаць зброю, ісці ў рады Чырвонай Арміі, граміць акупантаў. Першым заісаўся старшыня рэўкома Іона Савіч Кузьміч...

А. Шурпач

* * *

У 1918 г. у в. Галубіца размясцілася падраздзяленне кайзераўскай арміі. Немцы павінны былі пераправіцца на

Помнік землякам, загінуўшым у гады грамадзянскай вайны, у в. Капцэвічы

правы бераг Прыпяці. Паромнай пераправы не існавала, і яны, прымусіўшы жыхара вёскі Васіля Міхалевіча быць правадніком, пайшлі праз раку ўброд. Міхалевіч павёў ворагаў у іншым напрамку, у вірах Прыпяці загінула шэсць нямецкіх салдат.

У час адступлення палякаў летам 1920 г. лінія фронту ўстанавілася паміж в. Вышалаў і Галубіца. Пяхотныя часці чырвонаармейцаў падтрымліваў артылерыйскім і кулямётным агнём з Прыпяці бранякатэр «Ударны». Міхалевіч звязаўся з камандзірам судна, перадаваў інфармацыю аб дыслакацыі польскіх войск, размяшчэнні агнявых кропак. 8 верасня 1920 г. палявая жандармерыя арыштавала Васіля Міхалевіча. Пілсудчыкі доўга катавалі патрыёта, а потым расстралялі...

Расстрэл партызан

У даваенны час дзень 12 ліпеня адзначаўся ў Беларусі як свята вызвалення рэспублікі ад прыгнёту панскай Польшчы. З цягам часу гэтая дата забылася...

...На самым краю могілак у Петрыкаве — дбайна дагледжаная магіла. На

слуху драўлянага пастамента чырвоная зорка, надпіс: «Тут пахаваны адважныя сыны нашай сацыялістычнай радзімы, чатыры чырвоныя партызаны, зверскі расстраляныя польскімі бандытамі ў сакавіку 1920 г.»

Над магілай, нібы вартавыя, схіліліся таполі. Тады, у змоўку сакавіцкага дня, калі там-сям яшчэ ляжаў снег, узброеная банда белапалякаў прывяла на могілкі звязаных друг з другам дротам партызан — Дзеравянку, Шастаўца, Ляшкевіча і Дубеню, якіх удалося захапіць у палон у час бою ў балажэвіцкім лесе. Збітых і змучаных партызан ворагі прымусілі выкапаць сабе магілу. Потым прывязалі да плоту, і белапольскія каты на працягу 15 мінут з адлегласці пяцідзсяці метраў стралялі па іх. Калі прастрэленыя целы без дыхання павіслі на плоце, белапольскія гады пайшлі з могілак.

На другі дзень гарадская бедната тайком ад палякаў пахавала ў адну брацкую магілу па-зверску замучаных партызан.

К. Чаплінскі,
«Калгаснік Петрыкаўшчыны»,
11 ліпеня 1937 г.

ВАЙНА І МІР ДЗЕДА ТАЛАША

От, здаецца, што яму — больш за іншых было трэба? А «лез» у бойку, у спрэчку. Уменьваўся ў сварку, барацьбу, гвалт. Не мог стрымацца, калі бачыў, што справядлівасці трэба дапамагчы, чалавечую годнасць ратаваць. Асабліва, калі крыўда зачпала і яго самога. Хай сабе і не надта, не больш балюча, чым іншых. Але тая крыўда была як сігнал агульнай бяды, агульнага болю...

Такім мне прыгадваецца дзед Талаш.

Мажліва, многія ўсміхнуцца добрай усмешкай, пачуўшы гэтае імя. Людзі старэйшага пакалення памятаюць, якой папулярнасцю на Беларусі карыстаўся дзед Талаш — славыты партызан часоў грамадзянскай вайны. Паляшук, чыя душа не магла змірыцца з тым, што іншаземныя заваёўнікі збіраюцца гаспадарыць на Палессі...

Я добра ведаў яго асабіста. І такое знаёмства здымае з мяне абавязак гаварыць пра героя, што ён — герой, што ён здзейсніў подзвіг, што імя яго легендарнае... Да таго ж дзед Талаш па сваёй сутнасці быў менавіта звычайным мужыком-палешуком, і аблічча, і ўчынкі, і жыццёвыя звычкі якога падрабязна абмяляваў Якуб Колас.

Бусы. Бародка. Чуб, крыху насунуты на лоб. Спадымба бліскае хітраваты позірк. Учэпісты: паглядзіць, быццам праверыць, ці варты ты шчырай размовы, а можа, хопіць гаворкі «наогул», пра нейкае нештачка, пра надвор'е, пра настрой. Прынамсі, на мяне ён так паглядаў. Рухавы не па гадах.

— Так, так, мастачок, ты лічы, наш Петрыкаў гэта да Гомля дзвесце верст... Ага, па-цяперашняму кіламетраў. Ды і да чыгункі, да Муляраўкі тае пехтурой дак тры гадзіны працапаеш, не меней, а на кані — паўтары... І горад наш абы-які! Валасным быў у Мазырскім павеце. А цар валасным прызначаў не ўсякае паселішча. Ці не праўда?.. Ты, мастачок, бываў у Петрыкаве? Ну, а не бываў, дак пасля вызвалення ад нямецкіх захопнікаў мы з табой разам і паедзем туды. Пакажу табе той Петрыкаў!

Было гэта ў Маскве, у эвакуацыі. Дзед Талаш быў кансультантам пры штабе партызанскага руху. Не ведаю, ці так называлася яго пасада афіцыйна. Да яго звяртаўся і П. К. Панамарэнка, і тыя, хто прылятаў на Вялікую зямлю з партызанскіх лясоў, — Бацька Мінай, В. І. Казлоў...

Малюнак С. Раманава да аповесці Я. Коласа «Дрыгва»

Хадзіў па Маскве дзед Талаш у кашушку, у шапчы-вушанцы. Кроцьцэ па вуліцах і плошчах пагаспадарску. Заўважыў яго, здаралася, на Цвярской (тады вуліца Горкага) недзе паблізу ад гасцініцы «Балчуг», дзе месціліся нашы землякі, — ён шчыбе напрасцяк. Галава горда ўзнята. Чалавек, які прывык, што яго пазнаюць і паважаюць сустрэчныя. Як у Петрыкаве...

Ён чакаў пашаны. І шанаваў іншых. Памятаеце, у «Дрыгве», калі палешукі выбіраюць свайго партызанскага атамана, дзед Талаш, падзякаваўшы за давер, кажа: «Я буду слухаць ваш голас, а вы павінны слухаць мяне, бо інакш не будзе ладу». Дык вось у Маскве на заснежаным Цвярскім бульвары я не адзін раз бачыў, як незнаёмыя людзі ў афіцэрскім абмундзіраванні, з баявымі ўзнагародамі саступалі дарогу дзеду Талашу. Здагадваліся: гэты стары мае за душой тое, што дае яму права кроцьцэ не збочваючы. І па-добраму ўсміхаліся яму. А мо, і пазнавалі.

Напярэдадні вайны на экраны Беларусі выйшаў фільм паводле ваенных прыгод дзеду Талаша, здаецца, з назвай «Вогненныя гады», дзе выканаўца ролі палескага партызана выглядаў як рэальны Талаш. Пры той сваёй хітрынцы, што ззяла ў ягоных вачах, выпраменьваў ён і дабрадушную наіўнасць. Яна асабліва кранала асабіста мяне ў розных баявых сентэнцыйных старога.

— Няма граху біць гвалтаўнікоў! — казаў дзед і ўзмахваў кулаком. — Гэта, ведаеш, гэткая справа: знішчаць фашыста. Немец — таксама чалавек, але чужога не хапай! Яго чаму немцам у нас завуць? Бо ён жа ні ў зуб нагой у нашай мове — хоць беларускай, хоць рускай, хоць украінскай. Нямы! Гергеча нешта, крыцьцэ, загадвае... Ты крычы ў сябе дома, а нас не чапай. Бач ты, Гітлер наабыцаў немцу райскае жыццё на Палесці. Ну, не знісіць яму галавы, павер мне!.. Пакладзём яго спаць у дрыгву, каб ніколі не прачынаўся.

Дзед Талаш выкладаў гэта па-мужыцку разважліва, з веданнем справы. Сваёй справы — партызанскай. Як сапраўды сумленны чалавек, ён ведаў, што забіць чалавека — самы цяжкі грэх... У вуснах дзеду Талаша не так рэдка гучала гэта: «грэх». Каб адпомсціць забойцу за ўсе злачыствы, каб пакараць — забіць забойцу, трэба ў сабе нешта пераадолець. Нездарма ж, відаць, у вайну ўжываўся такі тэрмін — навука нянавісці да ворага.

Пазней, калі гісторыкі, мастакі, артысты, паэты адлюстроўвалі ў сваіх творах і сапраўды гераічныя справы дзеду Талаша і ягоных папалечнікаў, ён і сам у думках бачыў сябе ў новым, у рамантычным асвятленні. Проза жорсткай барацьбы — з яе крывёй, пакараннямі, заложнікамі, расстрэламі — набывала мастацкую афарбоўку... І зноў абрынулася на нашу краіну вайна.

— Я і дзядзьку Якубу казаў, каб ён перадаў нашаму ўраду, якім чынам трэба біць таго гітлераўца. Каб зняпаць і ўшчэнт. Ведаеш, што Якуб адказаў: «Фашыста варта біць усялякім чынам...» Правільна! Толькі ў лесе я ведаю лепей, што і як... Няма граху біць яго...

Старому было ўжо пад сто. А хада жвавая, рухавы ўвесь, відушчы. У маёй мастацкай майстэрні часам садзіўся недзе ў куточку, пакурваў, сачыў за працай. Помню, ляпіў я Васіля Казлова, калі той прывятаў з-за лініі фронту ў Маскву. Дзеду тады перапаў «Беламорканал» замест махорачнай цыгаркі.

— Дзед, а што калі і цябе скульптар вылепіць таксама, як ён мяне зараз лепіць?

Стары схамянўся, хітравата ўсміхнуўся, пакрупіў галавой і рашуча абвясціў:

— Хай лепіць, калі душа пажадае! Толькі не як цябе. А як Карла Маркса — на кані і з шабляй!.. — і Талаш паказаў конніка і выпрастаў руку над галавой, маючы на ўвазе, канечне, Чапаева. Яму і Маркс бачыўся Чапаевым.

Я не мог стрымаць усмешкі, калі дзед Талаш гаварыў, што гэта ён зробіў вядомым і славутым Якуба Коласа. Таму яго цяпер усюды і ведаюць. Як Пушкіна! — на твары дзеда квітнела хітраватая і такая добрая ўсмішка.

Пазней, пасля вайны, у 1947 г., я зробіў партрэт дзеда Талаша ў граніце. У 1953 г. у Петрыкаве ўстаноўлены бронзавы помнік Талашу па маёй скульптуры. Калі я наведваў Петрыкаў, мне здавалася, што тут яго ведаюць усе жыхары, што пад бярозамі ўздоўж дарогі на Муляраўку і дасюль вітае цень старога партызана, спраўнага селяніна, добрага палешука...

Заір Азгур

З кнігі «Легендарны дзед».

Дарога праз дрыгву

Талаш Васіль Ісакавіч (н. 25.12.1844 г. у в. Белка) — народны герой, удзельнік партызанскага руху на Беларусі ў грамадзянскую і Вялікую Айчынную войны. У час польскай інтэрвенцыі ў 1919 г. наладзіў сувязь з 417-м палком Чырвонай Арміі, арганізаваў партызанскі атрад колькасцю каля 300 чалавек, які выбіў ворага з Навасёлка і захапіў вялікія трафеі. Жыццё і барацьба В. І. Талаша з акупантамі сталі асновай для напісання Я. Коласам шырока вядомай аповесці «Дрыгва», на матывах якой створана опера «У пушчах Палесся», кінафільм.

Пасля грамадзянскай вайны выбраны старшынёй Навасёлкаўскага сельсавета, узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. У гады Вялікай Айчынай вайны В. І. Талаш у амаль 100-гадовым узросце збіраў зброю, трымаў сувязь з партызанамі, яго неаднаразова арыштоўвалі і дапытвалі. Затым ён быў адпраўлены на Вялікую зямлю, дзе выступаў па радыё, у друку, у лістоўках з заклікам мацней біць ворага, набліжаць светлы дзень Перамогі. Узнагароджаны ордэнам Айчынай Вайны I ст.

Славу таму дзеду Талашу ў Петрыкаве пастаўлены помнік работы З. Азгура, імя яго названы вуліцы ў Мінску, Петрыкаве. Скульптура яго з сынам Панасам уваходзіць у комплексе помнік Я. Коласу на пр. Скарыны ў Мінску.

Памёр В. І. Талаш 28.8.1946 г.

Восенню 1919 г. Петрыкаў тройчы пераходзіў з рук у рукі. Спачатку паля-

В. І. Талаш

кі яго захапілі 8 верасня, потым 18 і яшчэ раз 2 кастрычніка. Жыхары былі ў адчаі, не ведалі, што рабіць і як ратавацца. Чырвонаармейцы дапамагалі ім у бядзе, дзейнічалі рашуча і смела. Абодва разы захопнікі са страгамі былі выбіты з мястэчка з дапамогай баявых караблёў Прыпяцкай і Дняпроўскай ваенных флатылій. Трэці раз палкам удалося ўтрымаць яго. 3-і батальён 58-га палка не вытрымаў націску, чырвонаармейцы пакінулі Петрыкаў, затым вёскі Белку і Навасёлкі. Караблі з Прыпяці не змаглі падтрымаць артылерыйскім агнём нашы войскі, сувязь парушылі варажыя агенты-дыверсанты, засланыя напярэдадні. Пачаўся змрочны перыяд польскай акупацыі, які працягваўся да ліпеня 1920 г.

Акупацыя ворагам навакольных мясцін выклікала ў насельніцтва нянавісць, асабліва ў моладзі. Больш свядомыя з жыхароў пачалі пратэставаць, згуртоўвацца, падымацца на барацьбу з ліхадзеямі. Адным з першых на гэты шлях стаў і Васіль Талаш.

Бацька яго, Ісак Сцяпанавіч, усё жыццё працаваў на зямлі,гнуў спіну, але не змог 19-гадоваму сыну пасля жаніцтвы выдзеліць зямельны надзел. Таму ён вымушаны быў пайсці ў прымы ў суседнюю вёску Навасёлкі. Тут Васіль Талаш разам з жонкай Пелагеяй старанна працаваў, на належным узроўні трымаў гаспадарку. За 50 гадоў сумеснага жыцця яны прыдбалі дзесяціну сенажаці і дзве — ворнай зямлі. Былі дзве каровы і два валы. Але галоўнае багацце — дарослы сын і дзве дачкі «на выданні». Дзецім патрэбна была дапа-

Помнік В. І. Талашу ў Петрыкаве. Скульптар Э. Азгур

мога, але дзе яе ўзяць, бо так і не выбраўся дзед з галечы.

Надзею на лепшае зноў перакрэсліла акупацыя, здзекі і гвалт. «Да нас з'явіліся не людзі, а банда нейкіх драпежнікаў і грабежнікаў... грабілі, здзекаваліся, асабліва з беднага насельніцтва», — успамінаў дзед Талаш. І сялянін пачаў шукаць выйсце. Пры данамозе чырвоных камандзіраў ён арганізоўвае партызанскі атрад, які актыўна дзейнічае і змагаецца.

Пра арганізацыю атрада паведамляецца ў данясенні камісара Андросава ў палітупраўленне 12-й арміі, які сведчыць, што ваенком 3-га батальёна

423-га палка Варапанаў дапамог у арганізацыі партызанскага атрада з сялян вёсак Балажэвічы, Лешня... Было вырашана зрабіць налёт на Навасёлкі ноччу.

Налёт быў рашучы і нечаканы. Загінула 37 варожых салдат, захоплены кулямёт.

Пазней атрад Васіля Ісакавіча быў расфарміраваны. Талашоўцы дзейнічалі ў чырвонаармейскіх падраздзяленнях, працягвалі барацьбу з іншаземцамі. Былы камандзір дзед Талаш стаў разведчыкам 417-га пяхотнага палка. Адпусціўшы бараду, прыняўшы аблічча жабрака, ён хадзіў сярод варожых салдат, прыслухоўваўся да размоў, выведваў іх пазіцыі, узбраенне. У 1919 г., калі палякі наступалі, Талаш прабраўся праз польскі фронт і з'явіўся ў в. Шастовічы, дзе знаходзілася батэрэя чырвонаармейцаў 56-га палка. Ён расказаў камандзіру аб размяшчэнні і колькасці вайсковых часцей, намерах ворага.

Страшэнная стома чырвонаармейцаў пры магутным націску праціўніка, які перавышаў у некалькі разоў нашы сілы, няспраўныя вінтоўкі, недахоп патронаў, фуражу, абмундзіравання, дрэннае харчаванне давалі свае адмоўныя вынікі. Штодзённа церушыў дождж. Становішча на петрыкаўскім напрамку было цяжкім, пра што пісалі ў сваіх данясеннях камандзіры. А тут яшчэ эпідэмія тыфу, які скасіў не аднаго чырвонаармейца. Зваліў ён з ног і Васіля Ісакавіча. Калі ўзяць пад увагу загад № 50 ад 19 лютага 1920 г. па 417-му стралковаму палку, знаходжанне дзеда на лячэнні прыпадае на канец снежня 1919-га або пачатак студзеня 1920 г. «...Прыбыўшага пасля папраўкі са шпіталю чырвонаармейца партызанскага атрада тав. Талаша Васіля залічыць у спіс палка на ўсе віды забеспячэння з 8 лютага». Далей пералічваюцца прозвішчы іншых хворых разведчыкаў: Васіль Жылейка, Міхаіл Крэн, Лука Рак, Аляксей Кіш, Мацвей Крэсен, Васіль Елькін.

Перасіліўшы хваробу, Талаш вярнуўся ў свой полк у самы разгар баёў. На рэспыты звычайна адказваў: «Яшчэ пастаім, ляжаў прагонім». І калі вітаўся з кім-небудзь за руку, той прысядаў. Было відаць, што дзед мае сілу... Палякі спяшаліся да веснавога разводдзя захапіць Мазыр і Калінкавічы. 7 лютага 1920 г. праціўнік рушыў у паход. На поўдзень ад Прыпяці ён аблажыў в. Раманаўка, перарэзаўшы дарогу на Слабаду Скрыгалаўскую, і моцным агнём выбіў малалікі чырвонаармейскі гарнізон з сяла. 8 лютага палякі атакавалі Слабаду Скрыгалаўскую і Зімовішча. Гадзіну працягваўся жорсткі бой. Шмат варажых салдат знайшлі тут сваю магілу, але сілы былі няроўнымі, чырвонаармейцы вымушаны адыйсці да в. Прудок. Тэрмінова на фронт з Мазыра прыбылі камандзір 139-й стралковай брыгады А. Г. Калінін і камісар М. С. Данілеўскі. Яны правялі рэкагнасыроўку, пагутарылі з людзьмі і арганізавалі адпор захопнікам. За лічаныя гадзіны пад націскам чырвонаармейцаў палякі былі выбіты з Ма-

жэўкі і Слабоды Скрыгалаўскай. Увечары вызвалілі Раманаўку. У гэтым рашучым наступленні прымаў удзел і Васіль Талаш са сваімі землякамі. Ён дапамог камандзірам зарыентавацца на мясцовасці, падказаў дрыгвяністыя мясіны, даведаўся пра колькасць варажых салдат, іх узбраенне. Калі пачаўся бой, дзед быў наперадзе, пільна сачыў за дзеяннямі польскіх салдат. Ён смяяўся і крычаў: «А-а-а, далі вам перцу, будзеце ведаць, куды хадзіць!». Неўзабаве была вызвалена Лешня. У баі за яе ў палон было ўзята 40 салдат праціўніка. Не абышлося без ахвяр і з нашага боку. Загінуў баец партызанскага атрада Лука Каласоўскі, які праявіў сябе ў баях, асабліва за вызваленне Навасёлка. На яго пахаванні Талаш сказаў: «Вечная памяць табе, сынку. Ты не ведаў страху, будзьма помніць цябе!..»

Улетку 1920 г. камандаванне вызваліла дзеда Талаша ад далейшай ваеннай службы: яму ішоў 77-ы год.

І. Я. Краўцоў

З АПОВЕСЦІ Я. КОЛАСА «ДРЫГВА»

...Дзед уважна акінуў вокам хмыз. Чалавечая постаць мільгнула ўскрай хмызу і схавалася. Зоркія дзедавы вочы разгледзелі ў ёй вайскоўца, толькі дзед не разабраў, свой гэта ці чужы. На ўсякі выпадак дзед падаўся трохі назад, бліжэй да лесу, і раптам пачуў грозны вокліч:

— Стой! Хто ідзе?

Дзед запыніўся. Голас і словы запакілі яго, і ён быў узрадаваны спатканнем з чырвонаармейцам, бо гэта палягчала яго задачу.

— Свой! — азваўся дзед Талаш.

З хмызу высунулася фігура маладога чырвонаармейца са стрэльбаю, з патроннаю сумкаю за поясам з аднаго боку і з параю гранат з другога. Від яго быў даволі грозны, хоць гэта грознасць не зусім пасавала з яго лагоднымі шэрымі вачыма, якімі ён акінуў дзеда Талаша і яго трафей, звісаўшы з пляча чужь не да самых пят і прыдаваўшы дзеду выгляд першабытнага чалавека.

— Дакумент! — кінуў чырвонаармеец.

— А які, голубе, можа быць дакумент у такога бадзяткі, як я? Я не тутэйшы: ад палякаў хаваюся. Хто ж мне дасць дакумент?

— А куды ідзеш? — усё яшчэ афіцыйным тонам распытвае чырвонаармеец.

— Да вас, таварыш, іду, да чырвоных. Спецыяльна.

Дзед Талаш сам адчуваў, што ён гаворыць добра, асабліва вось гэта «спецыяльна». Чырвонаармеец бачыць — чалавек цікавы, ад якога можна сёе-тое праведаць.

— Я зараз выклічу начальніка заставы.

Рэзкі свісток вострымі тонкімі хвалямі распльваецца ў хмызе і заціхае.

Некаторы час яны слухаюць, маўчаць і чакаюць. Чырвонаармеец думае, што ён даложыць пра дзеда начальніку заставы, і калі ў хмызе заківалася яго постаць, чырвонаармеец паказаў вачыма на скуру ваўка.

— Воўка ўпаляваў? — запытаў дзеда.

Дзед ведаў, што пра гэтую скуру яму прыдзецца расказаць цэлую гісторыю, але з прычыны таго,

Дзед Талаш гутарыць з Я. Коласам

што яго аўдыторыя складаецца з аднаго толькі слухача, а часу ў яго няма, бо падыходзіць начальнік заставы, дзед абмяжоўваецца кароткім адказам:

— Эге ж!

Начальнік заставы, загартаваны ў вайне і ўжо не першай маладосці чалавек з абветраным тварам, поглядам васнага чалавека акінуў дзеда Талаша з галавы да ног, даўжэй запыніўшыся на воўчай скуры.

Чырвонаармеец далажыў:

— Не мае дакументаў. Заяўляе, што ідзе з польскага боку спецыяльна да чырвоных...

Начальнік заставы яшчэ ўважлівей зірнуў на дзеда Талаша.

— Што прымусіла цябе, айцец, ісці да нас?

— Няможна стала мне жыць дома, таварыш начальнік, па лясках туляюся: мяне ловаць палякі.

— За што?

— Ды вось, таварыш начальнік, прыехалі яны забіраць маё апошняе сена. Прасіў, маліў іх, а яны яшчэ і штурхаць пачалі мяне. Ну, я і разлаваўся і кінуўся на іх з сякерай. Каб не сын, дык засек бы каторага гада. Яны і наваліліся на мяне, звязашь хацелі. А было іх трое салдат. Вырваўся я і ў лес уцёк. Стрелялі нават у мяне з рэвальвераў. Вось і пачалі помсціцца, чапляцца, што ў мяне бальшавік на кватэры стаяў, камандзір. Майго сына недалетка заарыштавалі як заложніка, каб я сам да іх прыйшоў. Я, таварышы, нясу да вас бяду маю і гора... Надумаўся знайсці камандзіра, што стаяў у мяне на кватэры. Ён знае мяне...

— А з якога ты сяла?

— З Навасёлак...

— А які камандзір стаяў у вас на кватэры?

— Так што камандзір таварыш Шалёхін, — крыху на стары салдацкі манер адказаў дзед Талаш.

Чырвонаармеец і начальнік заставы зірнулі адзін на аднаго. Дзедаў адказ адвёў падазронасць ад яго асобы.

— А скуль гэта воўчая скура? — пацікавіўся начальнік заставы.

Дзед расказаў гісторыю пра вепра і воўка і закончыў яе так:

— Я, таварышы, рашыў падараваць вепра вам, чырвоныя ваякі. А вепр ладны, лудоў на васемнаццаць. Дастаньце фурманку, паеду з вамі, пакажу. Ён тут не так і далёка.

Зайшлі на заставу. Начальнік вылучыў двух чырвонаармейцаў у сяло па фурманку.

А ўжо надвячоркам з вялікім трыумфам ехаў дзед Талаш з чырвонаармейцамі ў Высокую Рудню, везучы на развалках агромністую тушу дзікага вепра. Праславіўся дзед Талаш на ўсю Высокую Рудню, а для яшчэ большага пыху ён насіў на сабе воўчую скуру, і калі ў яго запыталі, нашто ён цягае яе на сабе, то дзед хітра адказаў:

— Го! Я яшчэ буду вець па-воўчы!

Людзі смяяліся, а дзед сваю думку думаў.

З верай у лепшую долю

У пратаколе земскага сходу галосных Камаровіцкай валасной земскай управы ад 22 кастрычніка 1917 г. было запісана: «Прыняць у сваё распараджэнне ўсю маёмасць, якая значыцца па вопісах былога валаснога праўлення, аднолькава і ўсе бланкі, якія лічацца па існуючых грашовых кнігах»... Жыццё ў воласці пераходзіла на новыя рэйкі. У снежні 1917 г. праходзіў Мінска-Вілейскі губернскі сялянскі з'езд, на які ад Камаровіцкай воласці былі вылучаны чатыры дэлегаты — Дзмітрый Дубіна, Іван Швец, Іван Выбранец і Рыгор Марачкоў. У студзені 1918 г. дэпутатам у члены Мазырскага выканаўчага камітэта саветаў рабочых і сялянскіх дэпутатаў быў выбраны Мяфодзій Ракіці з в. Навасёлкі.

Хутка пасля перамогі Кастрычніка ў Беларусь уварваліся нямецкія захопнікі. Рэжым акупантаў працягваўся ў воласці з лютага па лістапад 1918 г. У мэтах аховы грамадзян ад захопнікаў у вёсцы ствараліся народныя дружыны. Выканкомы саветаў узначалілі барацьбу працоўных супраць акупантаў за аднаўленне савецкай улады. Сяляне ішлі добраахвотнікамі ў Чырваную Армію.

Нядоўгім было зацішша на Палессі. У другой палове 1919 г. Мазырскі павет аказаўся ў цяжкім становішчы: войскі буржуазна-памешчыцкай Польшчы пачалі наступленне ў бок Мазыра і Калінкавіч. Польскія акупанты рабавалі насельніцтва, арыштоўвалі, расстрэльвалі людзей, саджалі ў турмы. Пры адступленні скошвалі зялёныя яравыя пасевы, забіралі жывёлу, хлеб, іншыя харчы. Гаспадарка воласці прыйшла ў заняпад. І, як толькі яна была вызвалена, сталі аднаўляцца органы савецкай улады — рэўкомы. У іх абавязак уваходзіла садзейнічанне Чырвонай Арміі, дапамога сем'ям чырвонаармейцаў, барацьба з дэзерцірамі, поўнае выкананне развёртак, ремонт дарог, тэлефоннай сувязі. 18 ліпеня 1920 г. арганізаваны Камаровіцкі валасны рэва-

люцыйны камітэт. Старшыней рэўкома быў абраны Лазар Сцяпанавіч Назараў, членамі рэўкома — Рыгор Канстанцінавіч Гайдукоў і Андрэй Мітрафанавіч Ермалінскі. Усе яны — выхадцы з сялян, маладыя, поўныя творчай энергіі і энтузіязму, адданыя справе рэвалюцый людзі. «Мы ўсе, як адзін, па першай неабходнасці станем на барацьбу з капіталізмам і ўсімі сродкамі будзем падтрымліваць Савецкую ўладу», — запісана ў рэзалюцыі валасной беспартыйнай канферэнцыі 2 лістапада 1920 г.

Ворагі савецкай улады не раз нападлі на рэўкомы, забівалі адданных саветам людзей. 1 мая 1921 г. іх ахвярай стаў старшыня Камаровіцкага рэўкома І. Р. Каляда. Урачыстым абяцаннем у адказ на забойства прагучалі словы на з'ездзе прадстаўнікоў сельскіх саветаў 8 мая 1921 г.: «Мы будзем змагацца з бандытамі ўсімі мерамі, каб змыць гэту ганебную пляму, і ў далейшым будзем ісці насустрач Савецкай уладзе ва ўсіх яе пачынаннях дзяржаўнага будаўніцтва...»

26 снежня 1922 г. адбыўся I з'езд саветаў Камаровіцкай воласці, на якім абмяркоўвалася Дэкларацыя IV з'езда Саветаў Беларусі аб утварэнні Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Прадстаўнікі працоўнага сялянства воласці, заслухаўшы і абмеркаваўшы Дэкларацыю, у сваёй рэзалюцыі паставілі «поўнасцю адобрыць гэта рашэнне».

У састаў Камаровіцкай воласці ўваходзіла 17 сельсаветаў: Камаровіцкі, Старагалоўчыцкі, Новагалоўчыцкі, Бобрыкаўскі 1, Бобрыкаўскі 2, Мазоспкі, Вялікагарадзяцкі, Малагарадзяцкі, Ванюжыцкі, Навасёлкаўскі, Клясаўскі, Гурынскі, Фаставіцкі, Убіцаўскі, Філіпавіцкі, Млыноцкі, пражывала каля 14 тысяч чалавек, якія ў пераважнай большасці займаліся сельскай гаспадаркай. Зямлі не хапала. Напрыклад, у в. Фаставічы ў 1922 г. быў 101 сялянскі двор, пражывала 579 чалавек і на іх долю прыходзілася

толькі 136 дзесяцін ворнай зямлі. Сялянская бедната надзялялася зямлёй з фондаў непрацоўнага карыстання — памешчыцкай і царкоўнай, ёй прадастаўляўся сельскагаспадарчы крэдыт на набыццё насення і прылад працы. На былой панскай зямлі быў арганізаваны саўгас «Камаровічы». Ён меў 324 дзесяціны ворнай зямлі, 500 дзесяцін пашы і 1400 дзесяцін лесу. У гаспадарцы налічвалася 12 кароў, 6 валоў, 5 коней, 6 цялят. Было 10 плугоў, 6 барон і 4 акумулятары. Нягледзячы на такую слабую матэрыяльную базу, у саўгасе атрымлівалі ўраджаі значна вышэйшыя, чым у аднаасобных гаспадарках. Працоўныя воласці дзяліліся апошнім кускам хлеба з галадаючымі Паволжа.

У 1922—1923 гг. у воласці працавала 10 пачатковых школ, у якіх навучалася 652 вучні, з іх 152 дзяўчынкі, а ў некаторых школах іх зусім не было. Не хапала памяшканняў, падручнікаў, сшыткаў і алоўкаў. Бацькі рамантавалі памяшканні і інвентар, забяспечвалі школу палівам і нярэдка ўтрымлівалі за свой кошт настаўнікаў.

Ва ўсіх буйных населеных пунктах дзейнічалі хаты-чытальні. У валасным цэнтры працаваў клуб і бібліятэка. Вялікай папулярнасцю карыстаўся драматычны гурток. Медыцынскую дапамогу насельніцтву аказваў фельчарскі пункт, размешчаны ў Камаровічах.

У імя заўтрашняга дня

Напярэдадні першамайскіх свят Іван Каляда атрымаў з Мазыра прыёмнае паведамленне: на чыгуначную станцыю для воласці паступіла насенне аўса, ячменю і проса. Трэба неадкладна засяваць пустыя палоскі зямлі, якімі надзялілі тых, хто яе раней не меў, а сеяць няма чым. Ён аддаў указанні, каб сабраліся з падводамі сяляне, сеў за стол і запісаў у кнігу загадаў: «Загад № 95 старшыні выканкома Камаровіч. 27 красавіка 1921 г. Ад'язджаючы ў гэты дзень на ст. Капцэвічы і Жыткавічы па авёс і проса на насенне для

насельніцтва воласці, выкананне сваіх абавязкаў ускладаю на члена выканкома Загорца».

1 мая Каляда зайшоў у будынак валвыканкома. Хацеў перагледзець спісы сялян, чырвонаармейцаў і беднякоў, якім прызначалася насенне, і хутчэй прыступіць да яго раздачы... Раптам парог пераступілі незнаёмыя людзі, у руках іх была зброя. Бандыты!.. Праграмелі стрэлы. Трыццацігадовага старшыню валвыканкома расстралялі ва ўпор...

Нарадзіўся Іван Раманавіч Каляда 22 лютага 1891 г. у в. Зарэчка Капаткевіцкай воласці. Вучыцца ў школе не давялося, чытаць і пісаць навучыўся сам. Тры з паловай гады служыў у царскай арміі, быў кавалерыстам, ваяваў на руска-германскім фронце. Там уступіў у партыю бальшавікоў. Вярнуўся дадому, ажаніўся. У в. Заполле яго ведалі як выдатнага майстра-каваля.

26 ліпеня 1920 г., пасля вызвалення вёскі ад палякаў, Івана Каляду прызначылі ваенным камісарам Камаровіцкай воласці, 25 лістапада выбралі членам валаснога рэўкома — загадчыкам зямельнага аддзела. Незадоўга да трагічнай падзеі на яго плечы ляглі абавязкі старшыні валвыканкома. Да апошняй хвіліны Іван Каляда жывуў клопатамі пра людзей і пра заўтрашні дзень...

А. В. Солахай

З успамінаў былога старшыні Капаткевіцкага валаснога рэўкома І. С. Кузьміча

...Пераправіліся (праз Пціч) на паўночны бераг ля в. Хвойня. Там, на беразе, сабралася многа народу. Але што ж там мы ўбачылі!.. Старшыня Лучыцкай воласці Анікей Нашук стаяў бледны, як смерць. Бандыты яго схпілі і на расправу аддалі.

Шуміць натоўп звярышым рыкам. Па камандзе бандыты пачалі біць Анікея па твары, на спіне, руках, нагах палкамі, каламі, віламі, нажамаі. У крываваю мешанку ператварылі Анікея, ён упаў. Вочы яго яшчэ блішчаць, не про-

сінь літасці, толькі нянавісцю дыхае да ворагаў свабоды... Раздаўся стрэл з рэвальвера — і Анікей панік... На-тоўп у жаху пачаў разбягацца.

Дыханне стаіўшы, мы, трое звяза-

ных, з жахам глядзелі на гэту дзікую расправу мясцовых кулакоў над сваім аднавяскоўцам — багатырскай сілы ча-лавекам і сумленным бальшавіком, старшынёй рэўкома Лучыцкай воласці.

ИЗ ПРОТОКОЛА КОМАРОВИЧСКОГО ВОЛОСТНОГО СЪЕЗДА ЧЛЕНОВ ДЕРЕВЕНСКИХ И ДВОРОВЫХ КОМИТЕТОВ

2 марта 1919 г.

Мы, нижеподписавшиеся, все члены деревенских и дворовых комитетов, собравшиеся на волостной съезд в числе 52 человек от 69 всех, имеющих право голоса, в присутствии председательствующего Василия Боярина и секретаря Михаила Гуриновича обсуждали вопрос об организации отдела волостного социального обеспечения инвалидов, калек и проч. По обсуждению постановили: организовать отдел социального обеспечения при волостном ревкоме, заведующим этим отделом избрать члена ревкома Григория Леонтьевича Лаптева, обязанности секретаря возложить на секретаря ревкома Михаила Гуриновича...

Слушали распоряжение отдела народного образования Мозырского ревкома от 13 февраля с. г. за № 610 об организации отдела народного образования при волостном ревкоме, а потому постановили: организовать отдел народного образования при волостном ревкоме, заведующим отделом избрать учителя Никонора Дробова, делопроизводителем — учителя Якова Пырха и членом отдела — учителя Филиппа Жудро и гражд. Трофима Мухина.

Слушали распоряжение Мозырского ревкома от 25 февраля за № 801 об организации волостной избирательной комиссии по выборам сельских и волостных советов, по обсуждению постановили: организовать волостную избирательную комиссию, в члены комиссии выдвинуть партийных лиц, гражд. волости, товарищей: х. Замостье — Петра Степура, с. Ванюжичи — Демьян Кудравец, д. Новоселки — Демьян Сенько, д. Бобрки — Тарас Дудка, д. Филиповичи — Михаил Кукса, д. Головчицы — Трофим Мухин...

Имели суждение об избрании председателя в волостную продовольственную комиссию. Постановили: председателем продовольственной волостной комиссии избрать гражданина с. Комаровичи Степана Мухина, в члены включить члена волостного ревкома Самуила Ливчица и Григория Лаптева...

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 269, оп. 1, д. 1, лл. 55—57.

ИЗ ОБЪЯСНИТЕЛЬНОЙ ЗАПИСКИ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМАРОВИЧСКОГО ВОЛОСТНОГО ИСПОЛКОМА ИВАНА ЗРЕНИКА

...Разграбление двух батарей (свыше 1000 пудов) картофеля в им. Комаровичи было совершено гражданами с. Комарович под руководством и подстрекательством бывшего председателя волостного ревкома Василия Бояринова. Брали и насыпали в мешки картофель ночью, кто посильнее и понахальнее, а беднота ожидала, что будет наделена картофелем при посредстве местной Советской власти. Когда утром сообщили, что две батареи картофеля разграблены, я, как председатель исполкома, взял с собой членов и контролера имения и милицию и арестовал картофель впрямь до особого распоряжения. До этого картофель отпускался комиссией на основании решения съезда граждан с. Комарович и д. Заполье по 8 руб. за пуд более нуждающемуся населению. Бедным допускался кредит. Бояринов Василий, увидев, что ему картофеля могут не дать, как имеющему полнадела земли, подговорил граждан с. Комарович, людей имущих, которые охотно пошли за ним, игнорируя распоряжения Советской власти, т. к. знали, что исполком стоит за бедноту, неимущих... Василий Бояринов является запевалой анархических мотивов, не уважая Советской власти, подрывает к ней доверие у населения.

Никакого другого имущества не расхищено.

Земельный отдел при исполкоме организован давно, но, ввиду занятия Мозыря петлюровцами, к исполнению своих обязанностей не приступал, а председатель земельного отдела сложил с себя полномочия. Доносы, которые дает на меня Бояринов письменно и устно в Мозырь, являются гнусной клеветой озлобленного человека, как бывшего председателя ревкома и мечтающего занять эту должность...

1 мая 1919 г.

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 269, оп. 1, д. 34, л. 29.

Рэўкомаўцы

Дзягцяр Сяргей Кузьміч (н. у 1891 г. у в. Грабаў) — беспартыйны, селянін-бядняк. Служыў радавым у 36-м пяхотным палку. З 13 ліпеня 1920 г. — член Грабаўскага рэўкома, загадчык зямельнага аддзела.

Гуткоўскі Міхаіл Андрэвіч (н. у 1876 г.) — селянін в. Міхедавічы, беспартыйны. Адукацыю атрымаў у хатняга настаўніка. З 13 ліпеня 1920 г. — старшыня Грабаўскага рэўкома.

Кебец Максім Цярэнцэвіч (н. у 1880 г. у в. Грабаў) — беспартыйны, селянін. У царскай арміі — старшы унтар-афіцэр, ваяваў на германскім фронце. У 1919 г. — старшыня Грабаўскага валвыканкома, з 13 ліпеня 1920 г. — член Грабаўскага рэўкома, загадчык аддзела кіравання. 15 жніўня 1920 г. ён пісаў: «Улада сапраўды правільная, як абаронца бедняка, але правядзенне камуны з'яўляецца несвоечасовым»...

Навічанка Трафім Навумавіч (н. у 1892 г. у в. Грабаў) — селянін, нежанаты. Адукацыю атрымаў у хатняга настаўніка. У царскай арміі служыў яфрэйтарам. З 13 ліпеня 1920 г. — член Грабаўскага рэўкома, загадчык аддзела працы.

Гайдукоў Рыгор Канстанцінавіч (н. 12.6.1890 г. у в. Новыя Галоўчыцы) — беспартыйны, селянін. У 1902 г. скончыў адзін клас народнага вучылішча. Служыў у царскай арміі, выбіраўся членам савета рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў. У 1919 г. з'яўляўся членам Камаровіцкага рэўкома. Пасля выгнання палякаў з ліпеня 1920 г. — загадчык аддзела працы рэўкома. «Саветскую ўладу, — пісаў ён у анкеце 18 жніўня 1920 г., — адабраю як тую, якая аб'ядноўвае ўсе працоўныя класы і абараняе беднату»...

Ермалінскі Андрэй Мітрафанавіч (н. 22.10.1889 г. у в. Камаровічы) — селянін, меў 1 дзесяціну зямлі, 2 каровы, 2 цялушкі, 5 авечак. У 1904 г. скончыў адзін клас Камаровіцкага народнага вучылішча. Служыў у царскай арміі

малодшым унтар-афіцэрам, у гады рэвалюцыі забяспечваў харчаваннем 507-ы Рэчыцкі полк. З 28 чэрвеня да 26 жніўня 1919 г. працаваў загадчыкам зямельнага аддзела Камаровіцкага рэўкома, на гэтай пасадзе быў і пасля выгнання палякаў.

Назараў Лазар Сцяпанавіч (н. 3.11.1888 г.) — беспартыйны, нежанаты. Служыў у царскай арміі старшым унтар-афіцэрам, ваяваў на германскім фронце і трапіў у палон. Вярнуўшыся на радзіму, жыў у в. Камаровічы. З 28 чэрвеня да 26 жніўня 1919 г. і пасля выгнання палякаў — старшыня Камаровіцкага рэўкома.

Арыновіч Фёдар Рыгоравіч (н. 22.4.1897 г. у в. Чалюшчавічы) — беспартыйны, селянін-бядняк. У 1910—1914 гг. вучыўся ў Петрыкаўскім вышэйшым пачатковым вучылішчы, у 1917 г. скончыў Дзвінскую гімназію. Служыў у царскай арміі пісарам палкавой канцылярыі. Да польскай акупацыі працаваў настаўнікам Капаткевіцкай школы. У 1919 г. — старшыня сельсавета і старшыня валаснога кааператыва. З 13 ліпеня 1920 г. — старшыня Капаткевіцкага рэўкома.

Красоўскі Пётр Паўлавіч (н. у 1884 г. у м. Капаткевічы) — мешчанін, служыў чыноўнікам ваеннага ведамства. Да лютага 1917 г. загадваў лазарэтам 43-га палка, выбіраўся старшынёй Савета салдацкіх дэпутатаў. З 13 ліпеня 1920 г. — член Капаткевіцкага рэўкома, загадчык зямельнага аддзела.

Пігулеўскі Цімафей Сцяпанавіч (н. у 1887 г. у м. Капаткевічы) — мешчанін, нежанаты. У 1903—1906 гг. вучыўся ў Рагачоўскім гарадскім вучылішчы, у 1912—1916 гг. — ва ўніверсітэце. Валодаў беларускай, рускай, лацінскай, французскай, нямецкай, польскай, сербскай мовамі. У царскай арміі служыў радавым, з 1919 г. настаўнічаў, выбіраўся старшынёй савета Капаткевіцкай працоўнай школы. З 28 ліпеня 1920 г. — член Капаткевіцкага рэўкома, загадчык аддзела адукацыі.

Расоўскі Сроль Беніямінавіч (н.

15.3.1873 г. у м. Капаткевічы) — служачы, да ваеннай службы прызнаны непрыгодным. У 1919 г. выбіраўся членам Капаткевіцкага рэўкома, з 13 ліпеня 1920 г. — член рэўкома, загадчык аддзела працы.

Есьмановіч Аляксандр Фаміч (н. у 1884 г. у в. Касевічы) — селянін, вучыўся ў сельскай школе. У царскай арміі — радавы. Выбіраўся старшынёй сельскага савета, з 18 ліпеня 1920 г. — загадчык аддзела працы Лучыцкага рэўкома.

Лабовіч Сцяпан Пятровіч (н. у 1892 г.) — жыхар хутара Студзеньскае Лучыцкай воласці. У царскай арміі — пісар штаба дывізіі. З 18 ліпеня 1920 г. — член Лучыцкага рэўкома.

Маставы Міхаіл Ігнатавіч (н. у 1894 г. у в. Яўсеевічы) — селянін, служыў рахункаводам у земскага начальніка 8-га Мазырскага ўчастка. У 1917 г. займаў пасады справавода Мінскага ссуднага камітэта, рахункавода будаўнічага ўпраўлення ў Мінскім раёне. З 10 сакавіка да 22 жніўня 1919 г. — рахункавод нацыяналізаванага маёнтка Слабада. Пасля вызвалення Лучыцкай воласці ад палякаў увайшоў у склад рэўкома, узначальваў зямельны аддзел, затым абраны старшынёй рэўкома.

Ходзька Рыгор Аляксеевіч (н. у 1880 г. у в. Хвойня) — селянін-бядняк, меў сям'ю дзяцей. У 1917 г. выбраны сельскім старастам в. Хвойня. З сакавіка 1919 г. працаваў старшынёй Хвойненскага сельсавета, у час польскай акупацыі знаходзіўся ў партызанскім атрадзе. З ліпеня 1920 г. — старшыня Ляскавіцкага валаснога рэўкома.

Бамбіза Ніканор Фёдаравіч (н. у 1888 г.) — селянін, служыў у царскай арміі радавым 301-га пяхотнага палка. У час польскай акупацыі выбіраўся старастам. З 17 ліпеня 1920 г. — член Ляскавіцкага рэўкома.

Бамбіза Сцяпан Лявонцэвіч (н. 2.8.1893 г.) — беспартыйны, малазямельны. Служыў у царскай арміі ў 38-м марцірным дывізіёне. Да прыходу палякаў працаваў старшынёй Ляскавіцка-

га рэўкома.

Буднік Дзмітрый Іванавіч (н. 8.2.1866 г. у в. Ляскавічы) — селянін-бядняк, меў сям'ю з васьмі чалавек. Служыў у царскай арміі феерверкерам батарэі палявой артылерыі. У 1915 г. выбіраўся сельскім старастам, з 1916 г. — член крэдытнага таварыства. З 18 ліпеня 1920 г. — член Ляскавіцкага рэўкома.

Літаш Захар Архінавіч (н. 23.3.1867 г.) — беспартыйны, малазямельны, сям'я складалася з 14 душ. Адзін з сыноў быў міліцыянерам, у час польскага наступлення адступаў з войскамі Чырвонай Арміі і загінуў. З. А. Літаш з 1910 г. выбіраўся членам Ляскавіцкага крэдытнага таварыства, з сакавіка 1917 г. да 1918 г. — член харчовага камітэта. 18 ліпеня 1920 г. каптаваны членам Ляскавіцкага валрэўкома. Лічыў, што «савецкая ўлада — самая добрая і падыходзячая ўлада для беднага насельніцтва».

Туравец Севасцьян Іванавіч (н. 19.12.1881 г. у в. Ляскавічы) — беспартыйны, селянін. Да 1914 г. працаваў рабочым у французскім акцыянерным таварыстве. З 17 студзеня да 14 кастрычніка 1918 г. — старшыня земскай управы Ляскавіцкай воласці, з 17 ліпеня 1920 г. — старшыня рэўкома.

Кебец Дзмітрый Іванавіч (н. у 1897 г. у м. Петрыкаў). У 1912 г. скончыў Петрыкаўскае гарадское вучылішча, вытрымаў іспыты ў Мазырскай гімназіі на званне настаўніка двухкласных вучылішчаў. У армію прызваны 15 мая 1916 г., служыў пісарам у 2-й артылерыйскай дывізіі. У маі 1917 г. уступіў у партыю бальшавікоў, у кастрычніку таго ж года выбраны членам Смаленскага Савета рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў. У час польскай акупацыі — на падпольнай рабоце, быў арыштаваны. Пасля вызвалення Петрыкава — член Петрыкаўскага валаснога ваенрэўкома, загадчык аддзела працы.

Ланета Пётр Іванавіч (н. у 1891 г. у м. Петрыкаў) — беспартыйны, з мяш-

чан. Да 1917 г. служыў у царскай арміі, у лютым — ліпені 1917 г. з'яўляўся членам Мінскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў, затым да сакавіка 1918 г. быў старшынёй Петрыкаўскага валаснога харчовага камітэта.

3 ліпеня 1920 г. — член Петрыкаўскага валаснога ваенрэўкома, загадчык зямельнага аддзела.

З рэгістрацыйных анкет
ФДА Гомельскай вобл. у
г. Мазыры, ф. 307, воп. 2,
с. 1; ф. 79, воп. 1, с. 3.

ДОКЛАД БЫВШЕГО ЧЛЕНА МОЗЫРСКОЙ ПОДПОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ КП(б) ЛИБ М. А. АНДРЕЕВА (ШЕЙНКМАНА)

30 июля 1920 г.

...Налет польских контрреволюционных банд на Мозырь был так неожидан, что т. Богданович (член Мозырского комитета партии большевиков) не успел передать мне связи и пароли с Пинской, Слуцкой, Бобруйской и др. подпольными организациями, потому в месяце марте мы особенно плодотворной работы не проявили. В начале апреля к нам приехал т. Прокопчук, присланный ЦК ЛитБел сначала в Мозырь, затем Мозырским подпольным комитетом он был направлен в Брест-Литовск... Цель приезда т. Прокопчука была: во-первых, получить средства для работы Брест-Литовской и Пинской организаций, которые (по его словам) в последнее время не имели связи со Смоленском и крайне нуждались в средствах, во-вторых, связаться с Мозырской организацией для переброски в Пинск части литературы, которая находилась в Мозыре. Связавшись через т. Прокопчука с Пинском, я поехал в м. Петриков, где была подпольная организация, связался с ними, и они приступили к переправе литературы на Пинск. Из Брест-Литовска прибыл т. Злотников, который работал в Мозырской подпольной организации. Злотников остался в Петрикове руководить работой петриковских товарищей. В деревне Лучицах мной был организован передаточный пункт и склад для литературы. Затем была отправлена первая партия литературы в количестве пяти пудов; через несколько времени отправлена вторая партия литературы в количестве четырех пудов...

Я получил сведения о провале в Петрикове. Немедля поспешил туда — оказалось, что была арестована часть литературы, которая хранилась у т. Мицкевича Лаврена. Сам Мицкевич был вовремя об этом предупрежден и скрылся. Устроив совещание с товарищами, мы решили, что необходимо загладить следы провала посредством подкупа польской жандармерии, на что последние всегда охотно шли. Для них через одного гражданина м. Петрикова была устроена выпивка, где они обещали оправдать Мицкевича Л. Но по истечении нескольких дней Мицкевич Л. был арестован и после допросов помещен в местную тюрьму, откуда ему удалось сбежать. Прошло довольно продолжительное время, мы принялись снова за работу. От т. Злотникова приехал из Петрикова т. Серапин, который привез доклад и отчет о работе. В тот же день был арестован один из наших складов литературы, это совпадение навело подозрение на т. Серапина, и мной были приняты некоторые меры по отношению к Серапину.

Затем через несколько дней были произведены обыски у меня в квартире и в квартире т. Сафьяна, где арестовали Сафьяна и моего брата, который случайно ночевал у меня, я же вовремя скрылся. В тот же день были привезены из Петрикова тт. Злотников, Шпак и член ячейки т. Турецкий. Тогда же арестован был еще один наш склад литературы, а также печать организации и все документы. Т. Шпаку, как он сам передает, удалось скрыться, тт. же Сафьян, Злотников и Турецкий после жестоких пыток были отправлены из Мозыря, вероятно, в концентрационный лагерь. Брат мой, просидев пять дней в тюрьме и испытав все орудия пыток, от которых он теперь болен, был освобожден. Перед отправкой Сафьян передал моему брату для передачи мне, что у него есть материал, что провоцировали организацию тт. Шпак и Серапин и что Злотников во время пытки выдал всех товарищей Мозырской и Пинской организаций. Я же скрылся до освобождения Мозыря от гнета польской шляхты...

ЦК КПЛИБ, приняв от меня подробный доклад о работе и о провале организации, распорядился дело о провокаторах передать в Мозырскую партийную тройку.

Состав Петриковской организации:

1. Мицкевич Стефан.
2. Мицкевич Лаврен.
3. Шпак Петр.
4. Серапин Фома (уже во время оккупации привлеченный к работе).

Андреев

Гомельский государственный областной архив, ф. 68, оп. 1, д. 7, лл. 3—4.

Заціхлі віхуры...

Звесткі аб колькасці саўгасаў (маёнткаў), іх знаходжанні, колькасці рабочых і батрацкіх камітэтаў

20 жніўня 1920 г.

Грабаўская воласць: м. Сялюцічы; Камаровіцкая воласць: м. Ванюжычы, Камаровічы, Філіпавічы; Капаткевіцкая воласць: м. Канстанцінава (20 рабочых, батрацкі камітэт), Мышанка, Чалюпчавічы (12 рабочых, батрацкі камітэт); Лучыцкая воласць: м. Дуброва, Капцэвічы, Лучыцы; Ляскавіцкая воласць: м. Брынеў (21 рабочы, батрацкі камітэт), Дарашэвічы (26 рабочых, батрацкі камітэт), Судзібар (16 рабочых), ф. Паўлінава, Лобча; Петрыкаўская воласць: м. Конкавічы, Аголічы, Слінкі, Петрыкаў.

Ч. загадваючы павятовым земадзелам
Загадваючы райсаўгасам

Гомельскі дзяржаўны абласны архіў, ф. 68, воп. 1, с. 56, лл. 2—3.

ИЗ ДОКЛАДА МОЗЫРСКАГО УЕЗДНОГО РЕВКОМА О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОЛРЕВКОМОВ С МОМЕНТА ИХ ОРГАНИЗАЦИИ ПО 1 СЕНТЯБРЯ 1920 г.

...3. Грабовский волревком

Волревком организован 31 июля с. г. При волревкоме созданы следующие отделы: управления, земельный, продовольственный и комтруд. Организовано 5 сельских советов. Взяты на учет все лесные материалы и дрова. Составлены списки: заседателей нарсуда, польского населения в волости, семейств красноармейцев на получение пайка и граждан, пострадавших от контрреволюции. Открыты 4 избы-читальни. Собраны с полей яровые хлеба в им. Селютичи. Взято на учет сено, накошенное на болотах, и фруктовый сад в заст. Михедровичи. Переписаны все дойные коровы волости, взяты на учет имеющиеся ульи, сделана разверстка скота для реквизиции. Подготавливаются списки бедноты. Взято на учет все мужское население волости от 16 до 40 лет, а также лошади, волю, возы и проч. Кроме вышеуказанного исполнено следующее: установлено гужевое движение по доставке корреспонденции на ближайший почтовый пункт, организована комиссия по борьбе с дезертирством. В состав волревкома входят председатель и 4 члена, все беспартийные...

...7. Комаровичский волревком

Волревком организован 18 июля с. г. съездом сельских советов волости, последние были организованы б. председателем Комаровичского волисполкома в количестве 22. При волревкоме организованы следующие отделы: управления, земельный, продовольствия и комтруда...

...Волость разбита на 4 района. 8 августа был митинг по поводу недели больного и раненого красноармейца. Произведен сбор и собрано следующее: 4190 руб. деньгами, 29 п. 5 ф. ржи, 41 п. муки, 3 п. 31 ф. крупы, 25 пуд. гречихи, 20 ф. ячменя, 19 ф. сала, 2 ф. масла, 1273 яйца, 39 ф. сыра, 4 ф. ягод сухих, 39 шт. сорочек, 12 шт. кальсон, 150 арш. холста, 1/2 ф. табака, 20 карандашей и 140 конвертов. В состав волревкома входят председатель и 3 члена — все беспартийные. Деятельность ревкома слаба.

8. Копаткевичский волревком

Волревком организован 12 июля с. г. военкомом 170-й бригады. При волревкоме существуют следующие отделы: управления, земельный, народного образования, продовольственный и комитет труда. Издан приказ о недопущении потрав и рубки леса. Взяты на учет мельницы. Образована комиссия по регистрации убытков, причиненных польскими бандами. Взяты на учет все свободные сенокосы и земли, а также кожевенные заводы и мельницы. Изданы постановления о сдаче населением оружия и вещей, оставленных польскими бандами. Составлен список всего населения мужчин от 18 до 50 лет и женщин от 18 до 45 лет. Взяты в ведение ревкома фруктовые сады при имениях. 3 августа с. г. был съезд представителей сельских советов волости, на котором по текущему моменту вынесли следующее: приветствовать нашу Красную Армию и ее вождей... Все на борьбу против дезертирства, между нами не должно быть шкурников, все способные носить оружие — на Красный фронт... Решили избрать комиссию по сбору подарков для Красной Армии. В состав волревкома входят председатель и 5 членов, все беспартийные.

...12. Лучицкий волревком

Волревком организован 18 июля с. г. съездом делегатов Лучицкой волости. При волревкоме организованы следующие отделы: управления, народного образования, земельный и комтруд. Составлен список всех дезертиров в волости и список их имущества. 5 августа был устроен съезд представителей волости... Деятельность Лучицкой волости, сравнительно с другими, очень хорошая: аккуратно доставляются протоколы заседаний волревкома, исполняются различные распоряжения. В состав ревкома входят председатель и 4 члена, все сочувствующие партии большевиков.

13. Лясковичский волревком

Волревком организован 17 июля с. г. В состав волревкома входят следующие отделы: управления, земельный и продовольственный. 4 августа с. г. был съезд представителей волости... Ввиду того что население добывает спирт из земли около ректификационного завода, вылитый в 1915 г., постановили немедленно принять меры к прекращению добывания спирта; лиц, не подчиняющихся распоряжению, арестовать и разыскать аппараты, перегоняющие спирт, для уничтожения таковых... Работа в Лясковичской области удовлетворительная. В состав волревкома входят председатель и 4 члена, все беспартийные.

...16. Петриковский волревком

Волревком организован 12 июля с. г. военкомом 510-го стрелкового советского полка. Постановили: 1) составить опись имущества лиц, бежавших от Советской власти; 2) установить охрану над имуществом имений. При ревкоме организованы следующие отделы: управления, земельный, народного образования, продовольственный, военкомата и милиции. Взяты на учет мельницы волости... Доставлено 86 деревьев для исправления железнодорожного моста через р. Бобрч. Составлены списки всех пострадавших от контрреволюции. Открыта советская гостиница, столовая и организован детский очаг на 50 детей-сирот и беднейшего населения. Национализированы фруктовые сады при имениях... 1 августа председатель волревкома был арестован по распоряжению уполномоченного Реввоенсовета Запфронта т. Левина и отправлен в Пинск... 20 августа с. г. на должность председателя Петриковского волревкома был назначен инструктор информационно-инструкторского подотдела при отделе управления... Избрана комиссия из 3 лиц по проведению недели продовольствия и о реквизиции у жителей волости скота для нужд Красной Армии, а именно: 75 голов крупного и 88 голов мелкого. Население волости относится сочувственно к проводимой неделе продовольствия и реквизиции скота...

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 307, оп. 1, д. 2, лл. 55—62.

**ИЗ ДОКЛАДА ОТДЕЛА ДЕРЕВОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
МОЗЫРСКОМУ ВОЕННО-РЕВОЛЮЦИОННОМУ КОМИТЕТУ**

28 августа 1920 г.

...5. Фанерно-лесопильный завод ст. Птичь

Завод сожжен поляками. Главные части машин, пасы, пилы и проч. забрано поляками, лесные материалы и фанера также вывезены немедленно по оставлении Птичи Советскими властями. Будут приняты меры отделом деревообрабатывающей промышленности к сбору оставшегося имущества машин. Часть инвентаря, оставшегося от пожара, будет использована для других заводов. Завод взят на учет 27 июля 1920 г. Временным заведующим назначен Франц Пушин.

...9. Петриковский лесопильный завод

Завод взят на учет 3 августа. Временным завед. назначен т. Фридман. Машинные части нуждаются в довольно значительном ремонте, требуется ремонт здания. Запаса смазочных и прочих материалов нет. Нет некоторых ремней. Необходим слесарный инструмент, наждачные камни...

...11. Лесопильно-бочарный завод Белый Переезд

Завод взят на учет 30 июля 1920 г. На заводе имеется два локомотива, два лесопильных станка и бочарное отделение. Завод находится на расстоянии 40 верст от железной дороги, несмотря на то что он

сохранился в годном для пуска в ход состоянии, вопрос о пуске подлежит рассмотрению райлескомом ввиду трудности снабжения сырьем и вывоза готового материала. Предполагается перенос одного локомотива с лесопильным станком на ст. Житковичи, где производство более благоприятно в транспортных условиях. Временным завод. назначен т. Барон.

12. Лесопильно-бочарный завод Филиповичи

Завод взят на учет 29 июля 1920 г. Принимая во внимание отдаленность завода от железной дороги (около 30 верст), необходимо перенести в Житковичи часть машин. Локомотив необходимо оставить для функционирования мельницы и бочарного завода. Необходимо исправить крышу, полы, произвести ремонт станков и машин. Временным заведующим назначен т. Бабенчук.

Завед. отделом деревообраб. промышлени.

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 307, оп. 3, д. 1, лл. 92—93.

ДОКЛАД ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМАРОВИЧСКОГО ВОЛОСТНОГО ВОЕНРЕВКОМА Н. ВАВРИЩУКА О ПОЛОЖЕНИИ ДЕЛ В КОМАРОВИЧСКОЙ ВОЛОСТИ ЗА НОЯБРЬ — ДЕКАБРЬ 1920 г.

1920 г. ноября 1 дня согласно предписанию Мозырского Увоенревкома я прибыл в Комаровичскую волость для принятия от бывшего председателя Назарова Комаровичского волвоенревкома. Состав ревкома был кулацкий, ... вследствие чего являлся самым черносотенным и до крайности контрреволюционным настроением, все распоряжения центра не только не выполнялись, но делалась масса таких распоряжений, которые в корне подрывали Советскую власть... Приняв ревком, мне хотелось знать настроение массы в связи с наступлением поляков. Случаем к этому явилась беспартийная конференция, созванная 2 ноября в присутствии инструкторов тт. Алиферовича и Левковича. Делегатами на эту конференцию явились представители обществ Комаровичской волости в числе 32 человек из общего числа 41 вызывавшихся. Среди явившихся делегатов было много враждебно настроенных по отношению к власти. Резолюция конференции выработана мною... Делегатами задавались вопросы следующего характера: «Будет ли Белоруссия самостоятельна? А если она будет самостоятельна, то будет ли в ней Советская власть?» При выносе резолюций помогать всеми средствами Красной Армии раздавались крики: «Мы то помогаем, а чем же нам помогают?», «Уже надоело помогать». Только благодаря умелому ведению конференции не была сорвана.

Вслед за беспартийной конференцией 5 ноября мною был созван съезд сельсоветов. На съезде сельсоветов прений было меньше, так как делегатами съезда являлись председатели сельсоветов Комаровичской волости и их заместители — люди, сами стоящие у власти... Чувства, выраженные в резолюции съезда, некоторыми из председателей проявились на деле. Стали поступать в волвоенревком заявления, что такой-то и такой-то дезертир скрывается там-то. Некоторые же из председателей по-прежнему остались безучастны. Правда, халатность к службе со стороны некоторых из председателей объясняется тем, что они не получали и не получают от власти никакой оплаты. Этот недостаток мною был подмечен, но помочь делу не было никакой возможности, ибо касса ревкома при приеме такого оказалась пустою... За такой короткий срок работы я, безусловно, не мог поставить дела на стальные ноги, потому что в первую очередь пришлось повести интенсивную борьбу с дезертирством, установить длительный надзор за проникновением польских шпионов, так как ревком работал в 10 верстах от польских войск. Говоря о работе ревкома, я должен отметить, что по делу народного образования ко дню годовщины революции мною было открыто и налажено всего лишь 5 училищ, остальные не могли быть открыты. К этому времени за недостатком отчасти школьных помещений, а также и шкрабов, к тому же само население в таких общестах не пошло навстречу водревкому.

Самый день праздника революции в Комаровичской волости был проведен блестяще. Повестка дня была следующая: в 4 часа дня был устроен громадный митинг, для чего было приглашено все население волости. Для успешного проведения митинга мною были приглашены военный комиссар 86-го полка, комбаты и политруки, кроме местного населения на митинге присутствовали и войсковые части, находившиеся в районе волости. В 7 часов вечера был дан спектакль на тему «Бувальщина», после чего был концерт; вечер закончился танцами...

Отмечая о положении дел в Комаровичской волости, в каком она сейчас находится, я должен сознаться, что за последний срок таковое сильно пошатнулось. Комаровичская волость сейчас больна эпидемически и больна опасно. Причина этой эпидемической болезни — балаховщина, поголовное дезертирство и злостный бандитизм. В 1919 г. Комаровичская волость от призыва в Красную Армию отказалась, в 1920 г. хотя сразу и все явились в назначенный срок мобилизации, но благодаря неоднократной эвакуации уезда и подхода войск противника в ней развилось дезертирство, и так как по сложившимся военным обстоятельствам волость очутилась в нейтральной полосе, то дезертирство в ней развилось и приняло

угрожающие размеры. Из дезертиров с течением времени образовались банды и заполнили собою прилегающие леса Комаровичской, Грабовской и Дяковичской волостей. С момента появления на фронте Балаховича, дезертирство приняло организованный характер и под предводительством своих вожakov начало нападать даже на отдельные войсковые части Красной Армии... 5 ноября был убит красноармеец тов. Лейкин, 24 ноября была обстреляна разведка при дер. Фастовичи в количестве 30 человек, причем с нашей стороны были убитые и раненные. При этом само население идет навстречу дезертирству, как своим сыновьям, кормит их и укрывает. Например, убитые и раненные разведчики при дер. Фастовичи были немедленно сокрыты населением той же деревни. Есть сведения, что таковые потоплены в реке Орессе. Банды дезертиров смотрят на ревком как на своего личного врага, ввиду чего я лично неоднократно получал анонимные письма с угрозой убить меня...

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 307, оп. 1, д. 5, лл. 86—89.

ДОНЕСЕНИЕ ВОЕННОГО КОМИССАРА ЛУЧИЦКОЙ ВОЛОСТИ В МОЗЫРСКИЙ УЕЗДНЫЙ ВОЕНКОМАТ

8 декабря 1920 г.

Доносу, что в дни налета балаховской банды 15-летний мальчик из Лучиц Андрей Елизаров по моему приказанию делал деятельную разведку, добывал и сообщал важные сведения, чем дал мне возможность своевременно спрятать канцелярию и поставить в известность особоуполномоченного дивизии. Благодаря упоминаемому мальчику балаховцам не удалось застигнуть нас внезапно.

Докладывая о вышеизложенном, прошу, если признаете возможным, для поощрения среди населения выдать по своему усмотрению вознаграждение для Елизарова Андрея через уездвоенкомат.

Лучицкий волвоенком
Делопроизводитель

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 307, оп. 1, д. 6, л. 38.

СПИСОК СЛУЖАЩИХ КОМАРОВИЧСКОГО РЕВКОМА (ДЕКАБРЬ 1920 г.)

Имена, отчества и фамилии	Занимаемая должность	Возраст	Характеристика
Ваврищук Николай Кондратьевич	Председатель ревкома	28	Коммунист, активный работник
Баранов Андрей Андреевич	Секретарь управления	45	Беспартийный, усердный канцелярский работник
Коледа Иван Романович	Член ревкома и зав. зем. отд.	30	Коммунист, малограмотный, прилежный работник
Ермолинский Андрей Митрофанович	Делопроизвод. зем. отд.	32	Кулак, беспартийный, находится под контролем Коледы
Гайдуков Георгий Константинович	Зав. волкомтруда	31	Беспартийный, бедняк
Лифшиц Шмуילו Хаймов	Делопроизвод. комтруда	45	Беспартийный, усердный канцелярский работник
Масаковский Василий Петрович	Военком	27	Коммунист, активный работник
Рудзинский Феофил Алексеевич	Делопроизвод. военкома	28	Коммунист, прилежный работник
Новохацкий Андрей Афанасьевич	Завед. отд. народобр.	32	
Кисель Дмитрий	Зав. продотд.	37	Соч. коммунизму, бедный, усердный работник
Гуринович Петр Иосифович	Делопроизвод. продотд.	23	Канцелярский служащий
Сливец Савва Михайлович	Сторож	47	Беспартийный, бедняк

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 269, оп. 1, д. 7, л. 72.

ШЛЯХАМ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ ПЕРАЎТВАРЭННЯЎ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ЛЯСКОВИЧСКОГО ВОЛОСТНОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО КОМИТЕТА

14 декабря 1920 г.

Лясковичский волостной революционный комитет, рассмотрев выборное производство по выбору сельских комитетов Лясковичской волости, постановил: утвердить сельские комитеты в следующем составе

Название комитета	Председатель	Секретарь	Член комитета
Лясковичский	Будник Софрон	Стульба Александр	Туровец Семен
Дорошевичский	Жуковец Герасим	Пинчук Павел	Пашук Иван
Голубицкий	Пашук Иван	Пашук Никифор	Литвин Дмитрий
Вышеловский	Морозько Иван	Голод Трофим	Марцинкевич Яков
Турокский	Хальчэня Иван	Пилецкий Устин	Жуковец Михаил
Рубчанский	Домасевич Федор	Занкевич Иосиф	Прикота Макарий
Снядинский	Руцкий Андрей	Шовкович Владимир	Рудкий Павел
Бринёвский	Пинчук Софрон	Шаруба Антон	Тереня Роман
Копцевичский	Жуковец Яков	Козлович Михаил	Баранич Петр
Копцевичская фабрика	Копцевский Иосиф	Новик Александр	Мялевский Николай
Бакланский	Туровец Тимофей	Авдеев Степан	Стельмашонек Иван

Председатель волревкома
Представитель Мозырского уревкома
Секретарь

ФГА Гомельской обл. в г. Мозыре, ф. 103, оп. 1, д. 2, л. 115.

ШЛЯХАМ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ ПЕРАЎТВАРЭННЯЎ

Адгрымелі баі грамадзянскай вайны. За кароткі тэрмін валасныя рэвалюцыйныя камітэты аднавілі ў мястэчках і вёсках Петрыкаўшчыны савецкую ўладу, выканаўшы задачы, якія на іх ускладаліся. 5 студзеня 1921 г. Мазырскі павятовы ваенна-рэвалюцыйны камітэт сваім загадам скасаваў валасныя рэўкомы, часова пакінуўшы толькі некаторыя з іх, у тым ліку Петрыкаўскі. Усе справы ў валасцях былі перададзены выканаўчым камітэтам. Па просьбе Камаровіцкага валрэўкома тэрмін яго функцыянавання быў таксама падоўжаны да сярэдзіны сакавіка 1921 г.

Палітычная і эканамічная сітуацыя была вельмі складаная. Разгул бандытызму, на дарогах страшна было ісці і ехаць. У лясках хаваліся розныя ўзброеныя атрады, якія ў канцы 1920 г. папоўніліся недабітымі балахоўцамі. Узброеныя банды засылаліся таксама

з тэрыторыі Польшчы. Яны нападлі на савецкіх работнікаў і чырвонаармейцаў, рабавалі і знішчалі мірных вясковых жыхароў. 22 лютага 1921 г. быў абрабаваны жыхар в. Фаставічы Піліп Бараноўскі. Ноччу 28 лютага праз акно быў забіты грамадзянін в. Востраў Яфрэм Бубіч. 19 сакавіка трое бандытаў напалі на дом грамадзяніна в. Фаставічы Лейзера Шлепянтыха, застрэлілі яго жонку, забралі адзенне, посуд і іншыя рэчы. 20 сакавіка на дарозе Навасёлкі — Заполле стрэлам з вінтоўкі забіты фурман, жыхар в. Старыя Галоўчыцы Харытон Мухін, які вёз кантралёра млыноў. 30 сакавіка банда, што з'явілася з боку в. Грабаў, абстраляла рабочых, якія працавалі ў лесе. 1 мая каля паўсотні чалавек напалі на будынак Камаровіцкага валвыканкома, забілі старшыню выканкома Івана Каляду, знішчылі